

Hatkanuoresta rikoksen uhriksi

Hatkan aikaiset kokemukset vastikkeellisuudesta ja niiden yhteys ihmiskauppaan

Ewa Koli

02/2025

Opinnäytetyö / poliisi (AMK)

Tiivistelmä

TEKIJÄ:	Ewa Koli
OPINNÄYTETYÖN NIMI:	Hatkanuoresta rikoksen uhriksi. Hatkan aikaiset kokemukset vastikkeellisuudesta ja niiden yhteys ihmiskauppaan.
OPINNÄYTETYÖN MUOTO:	tutkimuksellinen
JULKISUUSASTE:	julkinen
OHJAAJA:	Kaisa Lankoski
TUTKINTO:	poliisi (AMK)
SIVUMÄÄRÄ:	28 + 1
TARKASTUSKUUKAUSI JA -VUOSI:	02/2025
AVAINSANAT:	ihmiskauppa, poliisi, lastensuojelu, rikosuhrit, laadullinen tutkimus

Hatkassa olevien, eli lastensuojelun sijaishuoltopaikasta luvattomasti poissa olevien, nuorten altistuminen hyväksikäytölle ja rikolliseen toimintaan liittyville riskeille jää usein yhteiskunnallisessa keskustelussa huomiotta, eikä ammattilaisilla ole riittäviä keinoja puuttua tilanteisiin ajoissa. Opinnäytetyön taustalla on sijaishuollosta hatkanneiden lasten ja nuorten jääminen vaille riittävästä suojaa, vaikka heidät on nimetty ihmiskaupan riskiryhmäksi (Kervinen, Ollus 2019, 43). Työn tarkoituksena on tehdä aihetta lähestyttävämmäksi ja lisätä ymmärrystä hatkassa olevien nuorten kohtaamasta konkreettisesta vaarasta.

Tutkimuksen keskiössä on hatkaamiseen kytkeytyvä vastikkeellisuus ja sen kosketuspinta ihmiskauppaan. Aiheen tarkastelu keskittyy erityisesti hatkan aikaisiin kokemuksiin vastikkeellisuudesta, kuten seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja pakotetusta rikollisesta toiminnasta, sekä näiden kokemusten tunnistamiseen ja käsittelyyn viranomaiskäytännöissä. Tutkimus toteutettiin käyttämällä kvalitatiivista tutkimusotetta ja dokumenttianalyysia. Dokumenttianalyysilla pyrittiin löytämään vastauksia kysymyksiin siitä, mitkä taustatekijät vaikuttavat hatkaamiseen, miten vastikkeellisuus näkyy hatkaamisessa ja mikä sen yhteys ihmiskauppaan on. Vastauksia pyrittiin löytämään myös sen osalta, minkälaisia rakenteellisia puutteita ilmiöön liittyy. Menetelmällä pyrittiin keräämään henkilökohtaista tietoa, keskittyen merkityksiin ja monipuoliseen ymmärrykseen.

Opinnäytetyön tutkimustulokset osoittavat, että nykyjärjestelmässä on rakenteellisia puutteita niin viranomaistoiminnan käytäntöjen kuin lainsäädännönkin osalta, mikä vaikeuttaa hatkanneiden nuorten suojelua. Työssä kerätyn dokumenttiaineiston mukaan vastikkeellisuutta hatkan aikana esiintyy verrattain paljon, ja osa hatkassa olleista nuorista on kokenut ihmiskauppaan liittyviä hyväksikäytön muotoja. Tulosten perusteella myös sijoitettujen nuorten parissa työskentelevät ammattilaiset kokevat, ettei ihmiskauppaan viittaavien tilanteiden olemassaoloa tunnusteta riittäväällä tasolla. (Haapala ym. 2023; Kekkonen & Pekkarinen 2024.) Ilmiölle on kuitenkin ominaista piilorikollisuus, ja sen marginaalisuus tekee siitä haastavan tutkimuskohteen, jota tulisi tutkia lisää.

Abstract

AUTHOR:	Ewa Koli
TITLE OF THESIS:	From a runaway youth to a victim of crime. Experiences of transactional exchanges during runaway periods and their connection to human trafficking.
TYPE OF THESIS:	research-based thesis
PUBLICITY:	public
SUPERVISOR:	Kaisa Lankoski
DEGREE:	Bachelor of Police Services
NUMBER OF PAGES:	28 + 1
MONTH AND YEAR OF REVIEW:	02/2025
KEYWORDS:	human trafficking, police, child welfare, crime victims, qualitative research

The risks of exploitation and involvement in criminal activities faced by runaway youth – those who are absent without permission from their substitute care provided by child welfare – are often overlooked in societal discussions, and professionals lack sufficient means to intervene in time. This thesis is based on the fact that runaway youth are left without adequate protection, despite being identified as a risk group for human trafficking (Kervinen, Ollus 2019, 43). The aim of this study is to make the topic more approachable and to increase understanding of the tangible dangers faced by runaway youth.

The research focuses on the concept of transactional exchanges associated with running away and its link to human trafficking. The study particularly examines the experiences of transactional exchanges during runaway periods, such as sexual exploitation and forced criminal activities, as well as the recognition and handling of these experiences within official procedures. The research was conducted using a qualitative approach and document analysis. Document analysis aimed to answer questions about the background factors influencing running away, how transactional exchanges manifests in this context, and its connection to human trafficking. Additionally, the study sought to identify structural shortcomings related to this phenomenon. The chosen method aimed to gather personal insights, focusing on meanings and a comprehensive understanding of the issue.

The findings of the thesis indicate that the current system has structural deficiencies both in official practices and in legislation, which hinder the protection of runaway youth. According to the collected document data, transactional exchanges occur relatively frequently during runaway periods, and some runaway youth have experienced forms of exploitation related to human trafficking. The results also suggest that professionals working with youth placed in foster care feel that situations indicative of human trafficking are not sufficiently recognized. (Haapala et al. 2023; Kekkonen & Pekkarinen 2024.) However, the phenomenon is strongly characterized by hidden criminality, and its marginal nature makes it a challenging subject of study, warranting further research.

Sisällys

1 Johdanto	5
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	6
1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaus	7
2 Teoreettinen viitekehys.....	7
2.1 Hatkaaminen käsitteenä	8
2.2 Kadonneiden lasten jaottelua kansainvälisessä viitekehyksessä	8
2.3 Teoria ongelmakäyttäytymisestä hatkaamisessa	9
3 Tutkimuksen toteutus	10
3.1 Kvalitatiivinen tutkimusote.....	10
3.2 Dokumenttianalyysi tutkimusmenetelmänä.....	11
4 Tulokset – Hatkaamiseen johtavia tekijöitä	12
4.1 Yksilölliset tekijät.....	13
4.1.1 Impulsiivisuus	13
4.1.2 Sosioemotionaalinen kehitys.....	14
4.2 Yhteisöllisiä tekijöitä.....	15
4.2.1 Osallisuus ja sosiaaliset suhteet	15
4.2.2 Olosuhteet sijaishuoltopaikassa	15
5 Tulokset – Vastikkeellisuuden näkyminen hatkaamisessa.....	16
5.1 Vastikkeellista seksiä vai seksuaalista hyväksikäyttöä	17
5.2 Vastikkeellisuuden yhteys ihmiskauppaan.....	18
6 Tulokset – Rakenteelliset puutteet	20
6.1 Hatkalaisten etsiminen ja kiinniottaminen	20
6.2 Ongelmia tunnistamisessa ja tilastoinnissa	21
7 Hatkaamisen muut vaarat.....	22
8 Johtopäätökset	22
9 Pohdinta	24
9.1 Tutkimuksen arviointia	24
9.2 Uusia tutkimusaiheita.....	25
LÄHTEET	27

1 Johdanto

”Tulet olemaan tiskirätti lattialla ja sinua käytetään sen verran kuin ne haluavat, ei sinulta kysytä yhtään mitään.” – Elli 17 v, lastensuojelulaitokseen sijoitettu nuori

”Väkivalta on ja turvattomuus on niin normaalia, ettei sitä osaa edes pelätä. Eikä suojella itseä.” – Carolina Kaski, entinen lastensuojelulaitokseen sijoitettu nuori

”Sen sijaan mun kanssa ei koskaan tultu keskustelemaan siitä, mitä sinä iltana oli tapahtunut.” – Meri Karhunen, entinen lastensuojelulaitokseen sijoitettu nuori

”En pystynyt silloin, enkä pysty vieläkään, hyväksymään sellaista maailmaa, jossa kadonneita lapsia ei kaipaisi kukaan.” – Onni Westlund, sosionomi ja Pesäpuu ry:n kehittämispäällikkö, entinen lastensuojelun asiakas

Edellä esitetyt sitaatit ovat otteita erilaisista hatkaamiseen ja hatkan aikaisiin haavoittaviin kokemuksiin liittyvistä artikkeleista ja dokumenteista (De Fresnes, Yle 17.1.2024; Kieksi 2025; Ojala, Tehy 28.11.2023). Sitaateissa esiintyvien henkilöiden äänten lisäksi hatkaaminen koskettaa vuosittain tuhansia nuoria, heidän läheisiään ja nuorten parissa työskenteleviä ihmisiä. Siitä huolimatta hatkan aikaiset haavoittavat kokemukset jäivät yhteiskunnallisessa keskustelussa vähälle huomiolle, ja ilmiö onkin eräällä tapaa yhteiskuntamme vaiettu salaisuus.

Nuori, jolla ei ole majapaikkaa tai ruokaa, on erityisen haavoittuvassa asemassa. Sijaishuoltopaikastaan luvatta poistuneella nuorella ei välttämättä ole ketään, joka häntä kaipaisi. Unohdettuna oleminen altistaa nuoren monenlaisille vaaroille, asettaen hänet pahimmillaan hengenvaaraan. Valitettavasti näin haavoittuvassa asemassa oleva nuori on myös otollinen kohde aikuisille, jotka ovat valmiita käyttämään hatkassa olevaa nuorta hyväkseen. Yhteiskuntamme edustaa yksilökeskeisiä, eli individualistisia arvoja, mikä ilmenee muun muassa kulttuurintutkija ja sosiaalipsykologi Geert Hofsteden (2001, 216–217) kollektiivisuus-yksilöllisyys akselista, jossa Suomi sijoittuu individualististen maiden joukkoon. Individualistisissa kulttuureissa jokaisen odotetaan pitävän huolta itsestään ja vain omasta perheestään (Hofstede 2001, 225). Kuitenkin vastuu lapsen hyvinvoinnista on Suomessa kirjattu lastensuojelulakiin (417/2007, myöhemmin LSL). Lain mukaan, vaikka vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja huoltajilla, on lastensuojelun tuettava lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa (LSL 2 §).

Yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta ylitarkastaja Anni Valovirta nostaa esille, että emme tunnista Suomessa pysyvästi asuvia lapsia ihmiskaupan uhreiksi, vaikka meillä on paljon haavoittuvia lapsia, jotka kohtaavat monenlaisia vakavia hyväksikäytön muotoja, joissa voi olla myös ihmiskauppaa. Valovirran mukaan yhteiskunnasta ei löydy juurikaan kiinnostusta etsiä lastensuojelusta kadonneita lapsia ja nuoria, ja yhteiskunnallinen välinpitämättömyys näkyy myös yleisessä suhtautumisessa sijaishuoltopaikoista kadonneiden lasten ihmisoikeuksiin. Valovirta korostaa, että yhteiskunnalla on kuitenkin vastuu suojelukseensa ottamistaan erityisen haavoittuvassa asemassa olevista lapsista ja tämä edellyttää ilmiön tunnistamista. (Härkönen, MTV Uutiset 19.3.2023.)

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Hatkaaminen, eli lastensuojelun sijaishuolto paikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen, on yleisesti käytössä oleva puhekielinen termi niin nuorten kuin aikuisten keskuudessa. Aihe on ajankohtaisempi kuin koskaan, sillä eri arvioiden mukaan tuhansia lapsia ja nuoria hatkaa vuosittain, jonka aikana he saattavat päätyä niin väkivallan kuin muidenkin rikosten uhreiksi tai tekijöiksi (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 8, 35). Poissaolot saattavat kestää tunteja, päiviä tai pisimmillään jopa viikkoja tai kuukausia (Lähteenmaa & Saarholm 2024, 51). Kyseessä on huomattavan yleinen ja monia tahoja koskettava ilmiö suomalaisessa lastensuojelussa, josta ei kuitenkaan käydä juurikaan julkista keskustelua, vaikka aihe puhututtaakin lastensuojelutoimijoiden parissa (Isoniemi 2019, 1).

Lastensuojelun kehittämissyhteisö Pesäpuu ry koosti vuosina 2022–2024 Hatkassa-hankkeen tavoitteenaan luoda ymmärrystä hatkaamisesta yhdessä nuorten, heidän läheistensä, sijaishuolto paikkojen ja muiden työntekijöiden, kuten esimerkiksi poliisien, kanssa. Hankkeen tulosten pohjalta muodostui *Hatkassa Suomessa* -raportti (2023). Raportissa konkretisoituvat hatkan aikaiset haavoittavat kokemukset. Kyselytulosten mukaan muun muassa liki kolmannes tytöistä joutuu raiskatuksi hatkansa aikana, joka viides saa korvauksen seksuaalisesta teosta, ja ensimmäistä kertaa hatkassa olevista miltei kolmannes on korostetussa riskissä joutua ihmiskaupan uhriksi (Haapala ym. 2023, 115–122, 188–189). Myös Lehtonen ja Télien (2013, 33) ovat aiemmin selvittäneet, että muun muassa raiskaukset, seksuaaliseen kanssakäymiseen painostaminen, seksin myyminen, pahoinpitely, väkivaltaisuus, rikollisuus ja päihteiden käyttö ovat yleisiä hatkan aikaisia tapahtumia. Hatkaamisen ajankohtaisuuden lisäksi aiheen tutkimisen tärkeyttä korostaa myös nuorten kohtaama konkreettinen vaara.

Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa, sekä muu hatkoilla oleviin kohdistuva samankaltainen hyväksikäyttö, ovat vakavia ihmisoikeusloukkauksia. Kuitenkin nämä ovat äärimmäisen aliraportoituja ja heikosti tunnistettuja rikoksia Suomessa. *Hatkassa Suomessa* -raportista ilmenee, että kaupallisen seksuaaliväkivallan osalta on selkeästi havaittavissa ihmiskaupan sekä sen lähirikosten piirteitä. Myös muut ihmiskaupan muodot, kuten rikolliseen toimintaan pakottaminen ja sen mahdollinen yhteys hatkassa olevien lasten tekemiin väkivaltarikoksiin, jäivät usein huomaamatta. (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 34.) Yhteiskunta on ottanut vastuun huostaan ottamiensa lasten ja nuorten kasvusta ja kehityksestä. Käytännössä tämä vastuu ei kuitenkaan toteudu heidän ollessaan hatkassa (Haapala ym. 2023, 12).

Ilmiössä on kyse vahvasti piilorikollisuudesta, minkä vuoksi aihetta on tutkittu suhteellisen vähän. *Hatkassa*-hanke (2022–2024) on tähän mennessä laajin Suomessa tehty hanke, jossa pyritään syventämään ymmärrystä hatkaamisesta. Poliisin lastensuojelulle antamasta virka-avusta ja viranomaisyhteistyöstä on tehty lukuisia opinnäytetöitä, pro gradu -tutkielmia ja väitöskirjoja, kuten myös nuorten kokemista väkivaltarikoksista yleisesti. Poliisiammattikorkeakoulussa on myös tehty muutama ihmiskauppaan liittyvä opinnäytetyö, mutta ei sellaista, joka käsittelee suoranaisesti hatkaamiseen liittyvää vastikkeellisuutta tai sen yhteyttä ihmiskauppaan. Aihetta tulisi tutkia lisää, ja näin ollen tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää nuorten kokemuksia vastikkeellisuudesta hatkansa aikana sekä muodostaa kosketuspintaa sen yhteydestä ihmiskauppaan.

Olen tehnyt vapaaehtoistyötä lastensuojelun parissa vuosia, ja aihepiiri onkin itselleni siitä syystä merkityksellinen. Ajatus itse opinnäytetyöstä muodostui kuitenkin harjoitteluni aikana, jolloin minulla oli useita kohtaamisia hatkaavien nuorten, heidän läheistensä sekä lastensuojelun ja

sosiaalipäivystysten työntekijöiden kanssa. Näitä kohtaamisia varjosti huoli nuoren olinpaikasta, heidän olosuhteistaan sekä heidän henkisestä ja fyysisestä voinnistaan. Silti, vaikka monet ammattilaiset olivat huolissaan nuorista, huomasin kuitenkin valitettavan monen suhtautuvan tilanteeseen melko välinpitämättömästi. Vastuuta hatkassa olevasta nuoresta palloiteltiin viranomaiselta toiselle, vaikka nuorten pitäminen turvassa kuuluu ihan jokaiselle.

Opinnäytetyö on suunnattu sekä poliiseille että muille nuorten parissa työskenteleville ja heidän läheisilleen. Julkisuutensa vuoksi työ voi tavoittaa myös muita aiheesta kiinnostuneita, jotka haluavat syventää omaa ymmärrystään hatkaamisesta ja sen tärkeydestä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Mahdollisesti opinnäytetyö voi myös tavoittaa jonkun nuoren, joka pohtii omaa hatkaamistaan.

1.2 Tutkimuskysymykset ja rajaus

Opinnäytetyön tutkimuksellinen ydin muodostuu seuraavista tutkimuskysymyksistä sekä niihin liittyvistä apukysymyksistä:

- Mitkä ovat hatkaamiseen johtavia tekijöitä?
  - Mikä on erilaisten yksilöllisten ja yhteisöllisten tekijöiden rooli hatkaamisessa?
- Miten vastikkeellisuus näkyy hatkaamisessa?
  - Mikä on vastikkeellisuuden yhteys ihmiskauppaan?
- Minkälaisia rakenteellisia puutteita ilmiöön liittyy?
  - Miten toimivaltuuksien rajoitukset tai tunnistamiseen liittyvät tekijät näkyvät?

Opinnäytetyössä pyritään siis kartoittamaan, mitkä taustatekijät vaikuttavat hatkaamiseen ja millaisia haavoittavia kokemuksia nuoret hatkansa aikana kokevat. Valmiin opinnäytetyön on tarkoitus esittää tulkintaa, joka tähtää hatkaamisen ymmärtämiseen ilmiönä, muodostuen niin hatkaavien nuorten kokemuksista kuin nuorten parissa työskentelevien havainnoista. Nuorilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa 13–17-vuotiaita, mutta sijaishuollossa asuneiden kokemuksia on kerätty myös tätäkin vanhemmilta ihmisiltä.

Opinnäytetyö keskittyy nimenomaisesti sijaishuollosta luvattomasti poistuneiden nuorten kokemusten tarkasteluun Suomessa, jonka vuoksi työn ulkopuolelle rajautuvat nuorten väkivaltakokemukset yleisellä tasolla. Viime aikoina julkisessa keskustelussa on nostettu paljon esiin nuorten itse hatkansa aikana tekemiä väkivaltatekoja, jotka myös ovat todellinen ongelma (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 24). Rajauksen vuoksi tässä työssä keskitytään kuitenkin enemmän tarkastelemaan hatkanuoria uhrin asemassa. On tärkeää huomioida, ettei hatkaamiseen liity ainoastaan negatiivisia vaikutuksia, vaan joku nuori saattaa kokea hatkansa merkityksellisenä muun muassa oman itsenäisyyden kehittämisen kautta. Poliisinäkökulmasta työssä kuitenkin syvennytään hatkaamisen haavoittaviin kokemuksiin, tarkoituksena pohtia ilmiön tunnistettavuutta ja vaarallisuutta sekä myös sivuta mahdollisia kehityskohteita.

2 Teoreettinen viitekehys

Teoreettisella viitekehyksellä tarkoitetaan sitä tietoa ja käsitteitä, joihin opinnäytetyö perustuu, ja se toimii niin ikään työn pohjana ja eräänlaisena taustatukena. Hatkaamisen määrittelyminen

opinnäytetyön keskeisimpänä käsitteenä on olennaista, jotta lukijalle selkiytyy, mitä hatkaamisella tässä kontekstissa tarkoitetaan. Teoreettisen viitekehyksen kokonaiskäsitteellisen muodostamisen vuoksi on myös tärkeää tarkastella, miten luvattomat poissaolot, eli hatkaamiset, sijoittuvat kansainvälisessä viitekehyksessä osana kadonneiden lasten jaottelua. Lopuksi käsitellään ongelmakäyttäytymisen teoriaa, jonka avulla pyritään kiinnittämään opinnäytetyö aiempaan tietoon.

2.1 Hatkaaminen käsitteenä

Suomen murteiden sanakirjassa (2024) lähteminen ”hatkaan” määrittyy termeillä pakoon, karkuun, livohkaan (Kotimaisten kielten keskus, päivitetty 5.6.2024). Etymologisesti sanan alkupeirää tuo taas esille Jarva (2003, 103–106), jonka mukaan hatka-sanana on arveltu olevan venäjän kielessä samassa sanaperheessä kuin sana *hódkij*, joka tarkoittaa joutuisaa tai nopeakulkuista. Opinnäytetyössä käytetään puhekielistä hatka-käsitettä, sillä se on lastensuojelun sijaishuollon kontekstissa tuttu, puhekielinen ilmaisu niin nuorten kuin ammattilaisten keskuudessa. Hatkaaminen käsitteenä ei ole yksiselitteinen, mutta tässä opinnäytetyössä hatkaamisella tarkoitetaan nuoren luvatta poissa olemista lastensuojelulaitoksesta. Isoniemen (2019) mukaan suomalaisessa kontekstissa luvaton poissaolo käsitteenä sisältää sekä lastensuojelulaitoksesta luvattomasti poistumisen että sinne palaamatta jättämisen.

Eri ajattelumallit, arvot, ihanteet ja uskomukset ohjaavat ihmisten toimintaa. Käytetyillä käsitteillä puolestaan ja kielellä ohjataan ajattelua ja siitä seuraavaa toimintaa. Siitä syystä tulisi kiinnittää huomiota siihen, minkälaisia ajattelumalleja käytetyillä kielellä luodaan, mikäli halutaan saada aikaan rakenteellisia muutoksia. Kuten aiemmin on todettu, hatkaamiseen liittyy paljon muutakin kuin mitä tähänastisesti käytetty kieli antaa ymmärtää. Hatkaaminen ei ole pelkästään siis pakoon, karkuun tai livohkaan lähtemistä, vaan siihen liittyy merkittävä riski ja vaara erityisen haavoittuvassa asemassa olevan lapsen kasvulle ja kehitykselle. (Haapala ym. 2023, 190.)

Hatkaavat nuoret kohtaavat stigmatisointia niin yhteiskunnan kuin ammattilaistenkin toimesta. Ammattilaisten vähättely ja ennakkoluuloinen suhtautuminen hatkassa oleviin nuoriin ilmenee myös Pesäpuu ry:n raportista. Syitä tähän on monia, mutta eräitä nostoja ovat muun muassa kokemukset epäonnistumisesta ja turhautuminen toistuvasta hatkaamisesta. Taustalla voi myös vaikuttaa ajatus siitä, että nuoret ovat itse syyllisiä hatkaamiseensa eikä heidän hyväkseen ole paljoa tehtävissä. Ammattilaiset ovat saattaneet unohtaa, että kyseessä on silti vaarassa oleva lapsi. Tästä johtuen Hatkassa-hankkeessa aiotaan jatkossa käyttää luvattomasti poissaolevien sijaan käsitettä *lastensuojelun sijaishuollosta kadonneet lapset/nuoret*. Puhumalla kadonneista tehdään näkyväksi se, että kyse on silti lastensuojelun sijaishuollosta kadoksissa olevasta henkilöstä, vaikka henkilö olisikin vapaaehtoisesti itse lähtenyt. Näin ollen yhdistämällä hatkaamisen sijaishuollosta kadonneeseen, muokataan käsitystä siitä, miten hatkaaminen käsitteenä ymmärretään. (Haapala ym. 2023, 190–191.)

2.2 Kadonneiden lasten jaottelua kansainvälisessä viitekehyksessä

Luvattomat poissaolot (hatkaamiset) voivat ilmetä eri maissa ja kulttuureissa eri tavoin, ja niihin voi liittyä erilaisia yhteiskunnallisia, lainsäädännöllisiä ja sosiaalisia tekijöitä. Kansallisella tasolla luvattomia poissaoloja kuvataan erityisesti sijaishuolto- ja huostaanottoilanteissa, eikä hatka-termillä ole suoraa vastinetta monissa muissa kielissä. Luvattomat poissaolot liittyvät yleensä nuoren itsemääräämisoikeuden käyttämiseen, jossa nuori on omasta päätöksestään poistunut

ilman lupaa. Kansainvälisessä viitekehyksessä kuitenkin luvattomat poissaolot mielletään yhdeksi kadonneen lapsen määritelmän alakäsitteeksi.

Muun muassa Euroopan komission raportissa *Missing children in the European Union – Mapping, data collection and statistics* (2013, 13–14) julkaistun tiedon mukaan kadonneen lapsen tilannetta kuvaa viisi kategoriaa:

- Luvatta poistumiset, joissa nuori poistuu tai karkaa kotoaan, sijaishuoltopaikastaan tai muusta lapsesta vastuussa olevasta paikasta tai lapsi jää saapumatta näihin paikkoihin (*runaways*).
- Jonkun muun kuin vanhempien tai huoltajien suorittamat lapsikaappaukset (*abduction by a third person*).
- Vanhempien suorittamat lapsikaappaukset (*international parental abduction*).
- Yksin, ilman vanhempaa tai huoltajaa, maahan tulleiden lasten katoamiset (*missing unaccompanied migrant minors*).
- Eksyneet, loukkaantuneet tai muuten tuntemattomasta syystä kadonneet lapset (*lost, injured or otherwise missing children*).

”Missing Children” – eli kadonneen lapsen käsite on laajalti käytössä, ja useissa Euroopan maissa luvattomat poissaolot tunnustetaan ja myös poliisitoiminnallisesti tunnustetaan yhdeksi kadonneiden lasten kategoriaksi. Missing Children Europen tavoin myös Yhdysvaltojen nuorisoiikeus ja -rikollisuudentorjuntaviranomainen (*Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*) on linjannut luvattomat poissaolot yhdeksi kadonneiden lasten alaryhmäksi. (Isoniemi 2019, 8.)

2.3 Teoria ongelmakäyttäytymisestä hatkaamisessa

Hatkaamisen syyt ovat yksilöllisiä ja moniselitteisiä, minkä vuoksi ei ole mielekäästä suoranaisesti leimata itse hatkaamista kokonaisuutena ongelmakäyttäytymiseksi sen negatiivisen konnotaation vuoksi. Hatkaamiseen liittyy kuitenkin vahvasti Jessorin ja Jessorin (1977, 17–19) määritelmän mukaista ongelmakäyttäytymistä, kuten päihteiden käyttöä ja rikollista toimintaa. Teorian mukaan ongelmakäyttäytymisellä (problem behavior) tarkoitetaan yhteiskunnan yleisten normien vastaista käytöstä, jolle on ominaista kielteisten reaktioiden syntyminen muissa ihmisissä. Toiminta sisältää tekoja, jotka ovat terveydelle tai turvallisuudelle vaarallisia ja voivat johtaa haitallisiin seurauksiin yksilölle itselleen tai muille. Ongelmakäyttäytymistä esiintyy korostetusti nuoruudessa. (Eml.)

Teoria ongelmakäyttäytymisestä on syntynyt Richard ja Shirley L. Jessorin (1977, 17–42) pitkästä tutkimuksen tuloksena, ja se auttaa selittämään, kuinka persoonallisuus, ympäristö ja käyttäytymismallit vaikuttavat ongelmakäyttäytymisen syntyyn. Teoria keskittyy kolmeen niin sanottuun psykososiaaliseen muuttuun, joita ovat:

- persoonallisuus (*personality system*),
- ympäristö (*perceived environment system*) ja

- käyttäytyminen (*behavior system*).

Nämä muuttajat kuvaavat osaltaan nuoren alttiutta rikkoa yhteiskunnan normeja. Teorian mukaan, mitä suurempi alttius nuorella on jokaisessa järjestelmässä (system), sitä todennäköisempää ongelmakäyttäytymisen esiintyvyys on. Ympäristömuuttujassa sosiaalinen konteksti on jaettu perhekeskeiseen ja kaverikeskeiseen. Teorian mukaan ongelmakäyttäytymisen todennäköisyys lisääntyy, mikäli nuori on enemmän kavereidensa kuin vanhempiansa vaikutuspiirissä. (Jessor & Jessor 1977, 26–31.)

Ongelmakäyttäytymisen teoriaa voidaan vapaasti soveltaen käyttää apuna tässä opinnäytetyössä havainnollistamaan ja jäsentämään, mitkä yksilölliset tekijät (persoonallisuus) ja mitkä yhteisölliset tekijät (ympäristö) johtavat hatkaamiseen. Käyttäytymisjärjestelmä keskittyy itse käyttäytymismalleihin ja siihen, miten ne liittyvät toisiinsa. Se toimii niin ikään vuoropuhelussa muiden järjestelmien kanssa, minkä vuoksi ongelmakäyttäytymistä, kuten päihteiden käyttöä ja rikollista toimintaa, tullaan opinnäytetyössä käsittelemään muiden järjestelmien yhteydessä. Työn pääpaino on kuitenkin nuorten hatkan aikaisten haavoittavien kokemusten valottamisessa, erityisesti rikoksen uhrin näkökulmasta, minkä vuoksi työssä ei ole tarkoituksenmukaista pureutua syvällisesti itse ongelmakäyttäytymiseen.

3 Tutkimuksen toteutus

3.1 Kvalitatiivinen tutkimusote

Tämä opinnäytetyö on tutkimuksellinen, sillä se pyrkii tuottamaan uutta tietoa tutkimusaineistoon pohjautuen, toisin kuin käytännönläheisyyteen pyrkivä toiminnallinen opinnäytetyö, jossa tavoitteena voi olla jonkinasteisen produktin tuottaminen. Työssä on otettu käyttöön *kvalitatiivinen* eli laadullinen tutkimusote, jolle on ominaista pyrkiä ymmärtämään tutkimuksessa tarkasteltavaa ilmiötä tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Laadullisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden kokemuksista, ajatuksista, tunteista sekä ennen kaikkea niistä merkityksistä, joita he antavat tutkimuksen kohteena olevalle asialle. Toisen ihmisen kokemusmaailmaan on kuitenkin todellisuudessa mahdotonta päästä sisälle, minkä vuoksi on kehitetty erilaisia menetelmiä, joiden avulla tutkimuksen tekemistä on pyritty helpottamaan. Menetelmillä tarkoitetaan keinojen kokonaisuutta, joiden avulla tutkimuksen aihetta lähestytään ja pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin. (Puusa & Juuti 2020, luku Johdanto.)

Yksinkertaisuudessaan laadullinen tutkimus voidaan nähdä aineiston kuvauksena ilman numeerista ajattelua. Prosessin alkuvaiheessa tehty tutkimussuunnitelma voi muuttua tutkimushankkeen etenemisen mukana, ja avoimeksi jäänyt suunnitelma korostaakin laadullisen tutkimuksen eri vaiheiden (aineistonkeruu, analyysi, tulkinta sekä raportointi) kietoutumista yhteen tutkimuksen edetessä. Tulkinta jakautuu kuitenkin koko prosessiin, eikä sitä välttämättä voi erikseen kohdentaa tiettyyn tutkimuksen vaiheeseen. (Eskola & Suoranta 1998, luku Laadullisen tutkimuksen jäljillä.) Kvalitatiivisen tutkimuksen aineistoa voidaan hankkia monin eri keinoin, muun muassa käyttämällä haastatteluita ja ryhmähaastatteluita, havainnointia ja etnografiaa, eläytymismenetelmää, valmiita aineistoja ja dokumentteja tai jopa omaelämäkertoja. Usein aineiston hankinnan tapoja käytetään päällekkäin, vaikka jo yhdelläkin menetelmällä kerätystä aineistosta voi saada runsaasti tietoa. (Eml., luku Aineiston hankinta.)

Laadullinen tutkimusote on teoriaa generoiva, ja se voi hyödyntää sanallisen, kuvailevan aineiston lisäksi myös *kvantitatiivista* eli määrällistä aineistoa, esimerkiksi mitattuja ominaisuuksia, kyselytuloksia ynnä muuta (Starrin et al. 1991, viitattu teoksessa Anttila 2014). Tutkimuksen onnistumista edistää, jos siinä voidaan noudattaa monimenetelmällisyyden (triangulaation), moniaistimuksellisuuden sekä esteettisen etäisyyden periaatteita. Monimenetelmällisyydellä tarkoitetaan, että aineiston keruussa hyödynnetään ja yhdistellään monia menetelmiä, joita ei kuitenkaan vaihdella kesken tutkimuksen. Moniaistimuksellisuus puolestaan tarkoittaa sitä, että hyödynnetään eri aisteja (näkö, kuulo, tunto), toteuttaen tutkijan subjektiivisuutta. Klassisesta kokeellisesta menetelmästä poiketen subjektiivisuutta ei pidetä laadullisessa tutkimuksessa virhetekijänä. Viimeiseksi esteettisellä etäisyydellä tavoitellaan sitä, että tutkija säilyttää oikeassa mittakaavassa olevan suhteen tutkittavaan ilmiöön, ollen riittävän lähellä mutta toisaalta myös riittävän etäällä siitä. (Anttila 2014, luku Laadullinen tutkimusote.)

Kvalitatiivinen tutkimusote valikoitui siitä syystä, että se mahdollistaa syvällisen ja monipuolisen ymmärryksen nuorten tunteista, ajatuksista ja kokemuksista hatkaamiseen liittyen. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia merkityksiä nuoret liittävät hatkansa aikaisiin kokemuksiin, minkä vuoksi kvalitatiivinen lähestymistapa valikoitui tarkoituksenmukaisimmaksi menetelmäksi. Menetelmä mahdollistaa henkilökohtaisen ja subjektiivisen tiedon keräämisen, mikä on erityisen hyödyllistä tutkittaessa ilmiöitä, jotka liittyvät yksilön sisäisiin kokemuksiin. Hatkaaminen ilmiönä nivoutuu vahvasti juuri yksilön sisäisiin kokemuksiin, minkä vuoksi pelkästään kvantitatiiviset menetelmät eivät pysty tarjoamaan riittävän syvällistä ymmärrystä.

3.2 Dokumenttianalyysi tutkimusmenetelmänä

Tämän opinnäytetyön laadullisen tutkimuksen menetelmänä on käytetty dokumenttianalyysia. Dokumenteilla tarkoitetaan kaikenlaista aineistoa, joka tallentaa ja kuvaa ilmiötä. Tällaisia voivat olla julkaistut tekstit, arkistomateriaali, kertomukset, elämänkerrat, kirjeenvaihto, valokuvat, elokuvat, videotallenteet sekä esineet. Tietyissä tapauksissa ilmiötä ei voida tutkia riittävän perusteellisesti pelkästään kyselyiden, haastatteluiden tai muiden vastaavien menetelmien avulla. Lisäksi tällainen tutkimus voi olla kallista ja aikaa vievää. Mikäli tutkitaan jo tapahtunutta ilmiötä, sen historiallista taustaa tai kehitystä, edellä mainitut menetelmät eivät välttämättä tarjoa tarvittavaa tietoa. Sen sijaan saattaa olla mahdollista hyödyntää aiheeseen liittyviä dokumentteja, kuten aikakauden artikkeleita, sanomalehti uutisia, haastatteluja, tilastoja tai kirjoja. (Anttila 2014, luku Dokumenttiaineisto.)

Dokumenttianalyysi on siis sellaisten todennettavissa olevien tutkimusaineistojen tarkastelua, joita ei voida kerätä suoran havainnoinnin keinoin. Dokumenttien hyödyntäminen tutkimusaineistona on vaihtoehto perinteisille tiedonkeruumenetelmille, kuten haastatteluille ja kyselyille. Valmiit dokumentit ovat usein hyödyllisiä silloin, kun tutkittava ilmiö on uusi eikä siitä ole vielä paljon tietoa. Niiden avulla voidaan tarkastella, miten aihetta on aiemmin lähestytty ja mitä siitä on jo selvitetty. Itse dokumenttiaineisto jaetaan yleensä primäärilähteisiin, sekundaarilähteisiin ja joskus myös tertiärilähteisiin. Primäärilähde on peräisin suoraan tapahtuman kokeneelta tai dokumentoineelta taholta, kun taas sekundaarilähde perustuu alkuperäisen lähteen toistamiseen. Tertiärilähteissä tieto on puolestaan kulkenut jo useiden välikäsien kautta. Mitä kauempana lähde on alkuperäisestä, sitä tarkemmin on syytä arvioida sen luotettavuutta. Dokumentteja hyödynnetään kuitenkin usein triangulaatiomenetelmässä, jossa useita lähteitä käytetään rinnakkain, jotta tutkimuksen luotettavuus paranee. (Anttila 2014, luku Dokumenttianalyysi.)

Analyysi alkaa laadullisessa tutkimuksessa aineiston lukemisella ja reflektiolla. Tavoitteena on luoda ja tulkita eräänlainen selitysmalli tutkittavana olevalle ilmiölle. Tulkinnan tarkoituksena taas on yleistää ilmiötä, joka on tieteellisen työskentelyn intressissä. Vertauskuvallisesti analyysi ja sen eteneminen voidaan nähdä vuorelle kiipeämisenä, jossa maisema nähdään laajemmin, mitä korkeammalle mennään, kun taas maaston yksityiskohdat painuvat kauemmas. Mitä laajemmaksi tutkimusperspektiivi asetetaan, sitä korkeammalle tutkijan tulisi pyrkiä. (Anttila 2014, luku Laadullisen aineiston analyysi.) Aineiston analyysin tavoitteena on kuvailla, tulkita ja ymmärtää tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä. Tutkijan ei ole tarkoitus kirjoittaa puhtaista faktoista, vaan pyrkiä avaamaan lukijoiden eteen jokin konteksti, jossa hänen kuvaamansa aihe esiintyy. Väistämättä tutkijan oma esiyymmärrys tutkittavana olevasta kohteesta vaikuttaa sekä aineiston hankintaan että sen analyysiin. Tämän vuoksi tutkijan olisi pyrittävä tunnistamaan ennakkoon aiheesta omaamiensa tietojen ja uskomusten luonne ja sisältö, eikä pyrkiä turhaan arvovapaaseen laadulliseen tutkimukseen. Aineiston analyysin laatuun vaikuttavat siten tutkijan kyky tulkita ja ymmärtää tutkimaansa ilmiötä. (Puusa & Juuti 2020, luku Laadullisen aineiston analysointi.)

Dokumenttianalyysi valikoitui opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi sen monipuolisuutensa vuoksi. Hatkareissuilla esiintyvä rikollisuus on vahvasti piilorikollisuutta, minkä vuoksi ilmiön riittävän perusteellinen tutkiminen edellyttää aineiston keruuta mahdollisimman monesta erilaisesta sekä eritasoisesta lähteestä. Näin ollen tutkimusaineisto perustuu hatkaamista koskeviin raportteihin, selvityksiin, analyysihin ja muuhun aihealuetta koskevaan kirjallisuuteen, katsauksiin, artikkeleihin sekä dokumentteihin. Suomalaisista tietokannoista hyödynnettiin Finnaa, Ellipsiä, Theseusta ja MOT-sanakirjaa, kun taas ulkomaisista tietokannoista Ebsco Academic Search Elite- ja Sage Premier -palveluita. Myös Google Scholarin hakupalvelua ja APA:n sanakirjaa käytettiin tiedonkeruussa. Kyseiset tietokannat ja hakukoneet valittiin niiden käytettävyyden ja kattavuuden vuoksi.

Tietoa on pyritty keräämään primäärilähteistä niiden saatavuuden mukaan käyttämällä erilaisia hakusanoja, kuten *”hatkaaminen, poliisi, lastensuojelu, viranomaisyhteistyö, ihmiskauppa, runaway ja adolescent”*. Saaduista hakutuloksista opinnäytetyön tarkastelun kohteeksi valikoituivat sellaiset dokumentit, jotka tiivistelmän tai alkutietojen perusteella vaikuttivat kattavasti ja luotettavasti kuvaavan hatkaamista ilmiönä. Esimerkiksi työn keskeisin lähde, Hatkassa Suomessa -raportti (2023), perustuu satojen nuorten ja eri ammattiryhmien edustajien kyselyaineistoon. Tarkastelun ulkopuolelle puolestaan jäi sellainen materiaali, joka perustuu vain yhden ihmisen muodostamaan subjektiiviseen mielipiteeseen, kuten esimerkiksi erilaiset blogikirjoitukset. Tehdyn dokumenttianalyysin tavoitteena on kuitenkin tarkastella hatkan aikaisia haavoittavia kokemuksia, minkä vuoksi yhtenä aineiston valintaperusteena oli myös se, käsittelevätkö ne kyseistä teemaa.

4 Tulokset – Hatkaamiseen johtavia tekijöitä

Nuoren hatkaaminen voi johtua monista eri tekijöistä, kuten sosiaalisista suhteista, laitosoista ja erilaisista tunnekokemuksista, kuten vapauden tai jännityksen kaipuusta (Kekkonen & Pekkarinen 2019, 33). Sijaishuollosta kadoksissa olevat nuoret eivät kuitenkaan ole homogeeninen joukko, eivätkä kaikki sijaishuollossa asuvat nuoret hatkaa (Haapala ym. 2023, 189). Tämän monimuotoisuuden vuoksi opinnäytetyössä karkeasti jaotellaan hatkaamiseen johtavat tekijät yksi-

löllisiin ja yhteisöllisiin tekijöihin. Jaottelun perusteena toimii Richard M. Ryanin ja Edward L. Decin itseohjautuvuusteoria (*Self-Determination Theory, SDT*), jonka mukaan ihmisen motivaatiota ja toimintaa ohjaavat yksilölliset ja yhteisölliset tekijät (Ryan & Deci 2000, 68–78).

Yksilöllisistä tekijöistä valikoituivat tarkastelun keskiöön impulsiivisuus ja sosioemotionaalinen kehitys, sillä niillä on tärkeä rooli tunteiden hallinnassa, harkittujen päätösten tekemisessä sekä sosiaalisiin tilanteisiin sopeutumisessa (Hermanson & Sajaniemi 2018; Sarajuuri ym. 2019; Kuorelahti ym. 2012), jotka kaikki ovat olennaisia hatkaamisen syiden ymmärtämisessä. Yhteisöllisistä tekijöistä puolestaan valikoituivat tarkastelun keskiöön osallisuus ja sosiaaliset suhteet sekä olosuhteet sijaishuoltopaikassa, sillä niillä on merkittävä vaikutus nuoren yleiseen hyvinvointiin, turvallisuuden tunteeseen sekä myös kykyyn sopeutua ympäristöön (Haapala ym. 2023; Kekkonen & Pekkarinen 2024; Kuorelahti ym. 2012; Lähteenmaa & Saarholm 2024). Puutteet näillä nuoren elämän osa-alueilla voivat näin ollen osaltaan vaikuttaa hatkaamisen riskin kasvuun.

4.1 Yksilölliset tekijät

4.1.1 Impulsiivisuus

Ihmisen aivot ovat se osa kehoa, joka tulee anatomisesti viimeisenä valmiiksi. Siksi yrittäessä ymmärtää hatkaamisen syitä, on myös ymmärrettävä miten nuoren aivot toimivat. Neuropsykologian avulla voidaan tutkia, miten aivojen kehitys vaikuttaa muun muassa nuoren käyttäytymiseen ja päätöksentekoon. Se on psykologian ja neurologian yhdistelmään perustuva tieteenala, joka tutkii aivojen ja keskushermoston toiminnan vaikutuksia ihmisen käyttäytymiseen ja kognitiivisiin toimintoihin (APA Dictionary of Psychology, päivitetty 19.4.2018). Tieteenala pyrkii ymmärtämään, kuinka aivojen rakenteet ja toiminnot liittyvät psykologisiin prosesseihin, kuten muistiin, tarkkaavaisuuteen, kieleen, ongelmanratkaisuun ja tunteiden säätelyyn (Ilola 2000, 949–954).

Impulssilla tarkoitetaan psykologiassa äkillistä ja pakottavaa toimintahalua, joka usein johtaa toimintaan ilman harkintaa. Impulssi tai useat impulssit ilmenevät *impulsiivisuutena* (käyttäytymisen muoto). Impulsiivisuudelle on ominaista vähän tai ei ollenkaan ennakointia, pohdintaa tai toiminnan seurausten huomiointia, erityisesti sellaisen toiminnan, johon liittyy riskinottoa. (APA Dictionary of Psychology, päivitetty 19.4.2018.) Vasta 24–25-vuotias on kykenevä hillitsemään impulssejaan, toimimaan järkevästi ja minimoimaan riskejä (Hermanson & Sajaniemi 2018, 843).

Aivojen etuotsalohkot muokkaavat tunteita joko aktivoimalla tai rajoittamalla limbistä järjestelmää, joka on aivojen tunteiden, muistin ja motivaation säätelyyn keskeisesti vaikuttava rakennekokonaisuus. Etuotsalohkojen eri osat ovat keskeisessä roolissa muun muassa suunnitelmien valvonnassa, huomiokyvyn ohjaamisessa voimakkaiden tunteiden kokemisen aikana ja tavoitteellisen sekä arvioivan kognitiivisten toimintojen yhdistävässä toiminnassa. Lisäksi kehonsisäisen tilan aistiminen, vaistot, empatian säätely, käyttäytymisen säätely ja oman toiminnan ohjaaminen ympäristön vaatimuksiin sopivaksi ovat kaikki toimintoja, jotka tapahtuvat otsalohkojen alueella. (Sarajuuri ym. 2019, 185.) Tiivistettynä etuotsalohkojen yksi tärkeimmistä tehtävistä on siis hillitä impulsiivisuutta.

Mantelitumake (*amygdala*) sijaitsee aivojen limbisen järjestelmän alueella ja sillä on merkittävä rooli tunteiden sekä sosiaalisen käyttäytymisen säätelyn ohjaamisessa. Se vastaanottaa uhkaa ja vaaraa viestivää informaatiota ja sillä on keskeinen rooli pelon ja ahdistuneisuuden tunteen aktivoitumisessa sekä positiivisen ja negatiivisen palautteen käsittelyssä. (Sarajuuri ym. 2019,

183.) Nuoruusiässä limbinen järjestelmä toimii tehokkaammin kuin etuaivokuori, sillä se yksinkertaisempien toimintojensa vuoksi kypsyy valmiiksi paljon etuotsalohkoja nopeammin. Nuorten on näin ollen vaikea jarruttaa reaktioitaan ja he joutuvat helpommin tunnekaappauksen valtaan. Manteliumake tavoittelee nopeaa mielihyvää ja palkintoa, jonka vuoksi sen kiihkeän kehityksen aikana nuorten on ehkä vaikea vastustaa ympäristön houkutuksia. (Hermanson & Sajaniemi 2018, 845.)

Nuoren fyysinen kyky ajatella pitkäjänteisesti tekojensa syy-seuraussuhteita on siis usein melko heikko. Toimintaa luonnehtii elämyshakuisuus ja impulsiivisuus, joka osaltaan voi selittää nuoren äkillistä ja pakottavaa toimintahalua luvattomasti poistua sijaishuoltopaikastaan. Nuoret myös itse ovat nostaneet esiin hatkaamisensa suunnittelemattomana ja harkitsemattomana impulssitekona, jolloin he ovat hatkanneet ihan vain ”huvin vuoksi” ja syynä on näin ollen ollut hetken mielihohde (Lehtonen & Télen 2013, 22). Taipumus elämyshakuisuuteen korreloi vahvasti myös päihteiden käytön kanssa, johon useasti liittyy nuorella jonkinasteista uteliaisuutta, kokeilua ja mielihyvän etsimistä. Hatkassa-raportin mukaan 277 nuoren vastaajaryhmästä 80 % kertoi käyttäneensä alkoholia sekä 52 % huumausaineita hatkansa aikana. Vastaavasti 325 nuoresta koostuvasta vastaajaryhmästä 41 % kertoi, että halu saada päihteitä oli tärkeimpiä syitä hatkaamiselle. (Haapala ym. 2023, 99, 115.)

4.1.2 Sosioemotionaalinen kehitys

Yleistäen sosioemotionaalisen kompetenssin voidaan sanoa tarkoittavan kykyä luoda ja ylläpitää positiivisia sosiaalisia ja emotionaalisia vuorovaikutussuhteita omia ja tilannekohtaisia resursseja hyödyntäen (Kuorelahti ym. 2012, 283). Sosioemotionaalinen kompetenssi on yläkäsite, johon kuuluvat itsesäätely- ja tunnetaidot (kuten omien ja toisten tunteiden tunnistaminen ja ymmärtäminen, tunteiden säätely sekä hallinta) sekä sosiokognitiiviset taidot (kuten havaintojen oikea tulkinta sekä tavoitteiden, toimintavaihtoehtojen ja seurausten arviointi). Sosioemotionaalinen kompetenssi rakentuu kiintymyssuhteista, osallisuudesta, minäkuvasta, itsetunnosta, odotuksista ja uskomuksista. Se on siis laajempi käsite, kuin yleisesti tunnetut sosiaaliset taidot, johon kuuluvat kommunikointi, kuunteleminen, reagointi, aloitteellisuus, jakaminen, auttaminen ja assertiivisuus eli jämäkkyyys. (Denham et al., 2003, viitattu teoksessa Jahnuainen 2012, 285.)

Arkikielessä puhumme sosioemotionaalisen kompetenssin sijaan usein tunneälystä. Golemanin mallin (2014, 8) mukaan tunneälyn viitekehyksen kuuluvat itsetuntemus, sosiaalinen tietoisuus, itsehallinta ja ihmissuhteiden hallinta, jolla on positiivinen vaikutus muihin. Tunneäly on siis sosioemotionaalista kompetenssia, eli kyvykkyyttä, joka kehittyy jo varhain lapsena ja jatkaa kehittymistään elämäkokemuksen mukana. Golemanin mukaan kuitenkin yhtä tai toista tunneälyn kykyä voi kuitenkin kehittää milloin tahansa myöhemmin elämässä sosioemotionaalisen oppimisen kautta. (Eml.) Sosioemotionaalisisessa kehityksessä on kysymys yksilön psykologisesta ja emotionaalisesta kasvusta, itsenäistymisestä ja tarpeesta hallita omaa elämää. Tähän nuoruusiän itsenäistymisprosessiin ja identiteetin muodostukseen kuuluu usein myös vapauden kaipuu syvempänä, kehityksellisenä ilmiönä. Hatkassa-hankkeen raportissa yli puolet nuorista vastaajista valitsikin ”vapauden kaipuun” tärkeimpänä syynä hatkaamisellensa (Haapala ym. 2023, 99).

Sosioemotionaalisesti kyvykkäillä nuorilla on paremmat työkalut käsitellä elämässä eteen tulevia vaikeuksia. Jos nuoren elämässä on paljon riskitekijöitä, sosioemotionaalinen kompetenssi toimii eräänlaisena suojatekijänä. (Kuorelahti ym. 2012, 285.) Monet lastensuojelulaitokseen sijoitetut nuoret ovatkin kokeneet elämänsä aikana traumaattisia asioita, jonka vuoksi sijaishuollon laitok-

nessa asuvan nuoren sosioemotionaalista kehitystä tulisi edistää. Heikot itsesääntely- ja tunnetaidot yhdistettynä kasvavaan itsenäisyyden tarpeeseen voivatkin osaltaan nostattaa alttiutta hatkaamiselle.

4.2 Yhteisöllisiä tekijöitä

4.2.1 Osallisuus ja sosiaaliset suhteet

Jotta nuori voi kokea itsensä arvostetuksi, tulee hänen tuntea itsensä osalliseksi omassa yhteisössään. Yleisesti osallisuuden lähtökohtana pidetään YK:n Lapsen oikeuksien sopimusta (SopS 60/1991), joka muun muassa painottaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi, osallistua ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti itseään koskeviin päätöksiin sekä lapsen oikeutta ilmaista näkemyksiään. Ennen kaikkea osallisuus on lasten ja nuorten oikeus, joka toteutuessaan antaa mahdollisuuden vaikuttaa toimintaan. (Kuorelahti ym. 2012, 280–283.)

Yksilön kannalta tärkeintä on, että lähiympäristö edesauttaa nuorten osallistumista yhteisön toimintaan sen tasa-arvoisena jäsenenä dialogin ja kokemusten jakamisen myötä (Kuorelahti ym. 2012, 281). Sijaishuoltopaikkaan sijoitetulla nuorella ei välttämättä kuitenkaan ole sellaista sukulaisuhteisiin perustuvaa lähiympäristöä, jossa eri sukupolvien väliset vuorovaikutussuhteet vahvistaisivat osallisuuden tunnetta. Näin ollen nuorten parissa työskentelevien aikuisten tulisi rohkaista nuoria osallisuuteen kuuntelemalla, kyselemällä, tukemalla, kunnioittamalla heidän näkemyksiään sekä yleisesti olemalla kiinnostuneita heidän elämästään.

Osallisuudella tarkoitetaan siis lapsen tai nuoren ja aikuisen välistä vuorovaikutusta, kun taas sosiaalinen osallisuus puolestaan liittyy lasten tai nuorten keskinäisiin suhteisiin. Tällä tarkoitetaan sitä, että nuorella on sosiaalisia suhteita (ystäviä), hänet hyväksytään ryhmässä ja hän kokee tulevaisuuden hyväksytyksi (Koster et al., 2009, viitattu teoksessa Jahnukainen 2012). Sosiaaliset suhteet ovat ensiarvoisen tärkeitä nuorelle ihmiselle, ja niillä on myös merkittävä rooli nuoren toiminnassa. Tämä näkyy muun muassa lapsiasiainvaltuutetun tekemässä Hatkassa-raportin jatkoanalyysissä, jossa yleisimmin mainittu hatkaamisen syykategoria oli nimenomaan sosiaaliset suhteet (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 20). Nuoret siis hatkaavat tavatakseen läheisiään, ystäviä tai perheitä, tai pakenevat laitoksessa olevia ihmissuhteita (Lähteenmaa & Saarholm 2024, 52). Nuoria saatetaan myös sijoittaa kauas heidän kotipaikkakunnaltaan, jolloin ikävä perhettä ja ystäviä kohtaan kasvaa (Kieksi 2025, Lastensuojelu).

4.2.2 Olosuhteet sijaishuoltopaikassa

Lastensuojelulaitokseen sijoittamisen ympärillä on paljon stigmatisointia ja usein sijoituspäätös nähdään jonkinlaisena rangaistuksena, vaikkakin lastensuojelujärjestelmän keskeinen rooli on tukea ja turvata sellaisten lasten elämää, joiden vanhemmat eivät siihen ilman tukea pysty. On myös muistettava, että lastensuojelulaitoksissa on paljon sellaisia lapsia, joiden sijoituspäätös johtuu muista syistä, kuin heidän omista rikkeistään. Kodin ulkopuolelle sijoittamisen täytyy kuitenkin olla lapsen edun mukaista ja lapsen perusoikeuksiin, kuten vapautteen ja itsemääräämisoikeuteen puuttuminen, on oltava tarkkaan säänneltyä. (Lähteenmaa & Saarholm 2024, 49–51.)

Nuoret voivat kokea hatkansa aikana äärimmäisen järkyttäviä asioita, jonka vuoksi he kipeästi tarvitsisivat aikuisen keskusteluapua palattuaan takaisin laitokselle. Silti nuoret saattavat kokea, että ainoa asia mitä heidän palaamisestaan laitokselle seuraa, on rangaistus. Erään nuoren ker-

tomuksen mukaan kohtelu laitoksessa oli julmaa ja hän joutui olemaan kuukauden yhtäjaksoisesti sisällä liikkumisvapauden rajoituksen (LVR) aikana. Toisen nuoren kertoman mukaan hän pääsi LVR:n aikana kouluun, jos vaan henkilökuntaa riitti valvomaan. Nuorille saatetaan myös langettaa yhteydenpitorajoitus (YPR), joka tarkoittaa sitä, etteivät nuoret saa käyttää esimerkiksi puhelinta tai tietokonetta. Jatkuva rajoitusten piirissä oleminen voi aiheuttaa kierteen, jonka vuoksi nuori hatkaa aina uudelleen. (De Fresnes, Yle 17.1.2024.) Lastensuojelulaki on kuitenkin asiassa melko yksiselitteinen, sillä sen mukaan rajoituksia ei saa käyttää rangaistuksena tai kurinpitotoimenpiteenä (LSL 61 a §).

Jos nuori kokee laitoksen rajoitukset liian tiukoiksi, yhteydenpidon läheisiin vaikeaksi tai hän ei saa riittävästi emotionaalista tukea, hatkaaminen voi tuntua hänestä ainoalta keinolta hallita omaa elämäänsä. Eräs Hatkassa-hankkeen työpajassa ollut nuori kommentoi asiaa näin:

”Laitoksen olosuhteet syynä miks hatkaa. Jos tehdään jotain perusteetonta tai rajoitetaan niin, ettei tajua miks rajoitetaan. Jos on epäoikeudenmukaisia LVR tai huoneratsioita. Tulee fiilis, että vois lähteä menee.” (Haapala ym. 2023, 100.)

Hatkassa-raportin yksittäisissä avovastauksissa ilmeni myös mainintoja nuorten kokemasta yksinäisyydestä lastensuojelulaitoksessa ja siitä, ettei kukaan välitä. Nuoret kuvasivat unohdetuksi tulemisen kokemuksia sekä sitä, ettei heillä ollut paikkaa, jossa käydä kotilomilla. Tällöin hatkaaminen oli heidän ainoa keino päästä pois laitoksesta. Nuoret nostivat Hatkassa-hankkeen työpajoissa ongelmaksi myös joidenkin ohjaajien kokemattomuuden ja jatkuvasti vaihtuvat sijaiset, joiden kanssa ei välttämättä pääse käsittelemään haastavia asioita. Osalla oli myös kokemusta haukkumisesta, huutamisesta, ohjaajien rasisisesta käytöksestä ja siitä, että nuorten asioista puhuttiin heidän selkänsä takana. (Haapala ym. 2023, 88, 100.)

On tärkeää kuitenkin huomioida, ettei sijaishuollossa asuminen ole kaikille kielteinen kokemus. Laitos voi tarjota nuorille myös sellaista vakautta, turvallisuutta ja tukea, mitä he eivät ole aiemmin kokeneet. Lisäksi laitos voi tarjota muun muassa ohjausta työpaikan hakemisessa, tukea harrastuksiin, uusia ystäviä tai jopa helpottaa terapiaan pääsyä (Kieksi 2025, Lastensuojelu). Siitä huolimatta laitoksen henkilökunnan ja nuoren välisellä vuorovaikutuksella on valtava merkitys nuoren kehitykselle. Edellytykset sopeutua laitokseen ovat paremmat ja näin ollen myös hatkaamisen riski vähentyy, mikäli nuori kokee tulevansa kuulluksi ja arvostetuksi.

5 Tulokset – Vastikkeellisuuden näkyminen hatkaamisessa

Hatkansa aikana nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ja alttiita joutumaan rikoksen uhreiksi. He saattavat kohdata hyväksikäyttöä, väkivaltaa, huumekauppaa tai muuta rikollisuutta, johon he ovat usein ajautuneet pakon tai selviytymisen vuoksi. Tätä ilmentää muun muassa se, että Hatkassa-hankkeen kyselytutkimuksen 277 nuoren vastaajaryhmästä 24 % kertoi tulleen raiskatuksi ja 10 % pahoinpidellyksi hatkansa aikana (Haapala ym. 2023, 115).

Myös Poliisiammattikorkeakoulun lapsiuhritutkimuksen raportissa, jossa käsiteltiin lasten ja nuorten väkivaltakokemuksia, Fagerlund ym. (2014, 43) toteavat, että sijaisperheissä tai lastensuojelulaitoksissa asuvilla lapsilla ja nuorilla on merkittävästi muita (lapsia ja nuoria) useammin väkivaltakokemuksia.

5.1 Vastikkeellista seksiä vai seksuaalista hyväksikäyttöä

Vastikkeellisesta seksistä on kyse silloin, kun nuorelle tarjotaan vastiketta, kuten päihteitä, tavaraa tai yöpaikkaa, seksuaalista tekoa vastaan (Kervinen & Ollus 2019, 54). Nuori saattaa esimerkiksi vaihtaa seksiä yösijaan siksi, koska hänellä ei ole muuta paikkaa, minne mennä. Tällaisessa tilanteessa nuori saattaa kokea, ettei hänellä välttämättä ole realistista mahdollisuutta kieltäytyä tai tehdä turvallisempia valintoja säilyäkseen hengissä. Edellä mainitun kyselytutkimuksen vastaajista 18 % oli vaihtanut seksuaalisia tekoja esimerkiksi päihteisiin tai yöpaikkaan, ja neljä prosenttia kertoi myyneensä seksiä (Haapala ym. 2023, 115). Kuitenkin vaikka tilanne esitettiin vastikkeellisena ”vaihtokauppana” ja nuori olisi suostuvainen seksiin, kyse on aina rikoksesta, sillä kyseessä on seksin ostamista lapselta. Alle 18-vuotiaiden nuorten kohdalla käytetäänkin myös kaupallisen seksuaalisen hyväksikäytön käsitettä (Kervinen & Ollus 2019, 54), joka sivuaa ihmiskaupan tunnusmerkistöä (Rikoksantorjuntaneuvosto & Oikeusministeriö 2024).

Vastikkeellisuus tulee esille myös dokumentaristi Sami Kieksin kuusiosaisessa KIEKSI-dokumenttisarjassa, jonka lastensuojelua koskevassa jaksossa Kieksi kysyy 17-vuotiaalta Elliltä, mitä hatkareissulla oikein tapahtuu, johon hän vastaa:

”On esimerkiksi seksuaalista väkivaltaa ja paljon provosointia miehiltä. Jos käytät huumeita ja olet nainen tai tyttö, niin tulee kivinen reitti. Tulet olemaan tiskirätti lattialla ja sinua käytetään sen verran kuin ne haluavat, ei sinulta kysytä yhtään mitään. Ne pumppaa huumeita tai lääkkeitä täyteen ja katsovat, että olet siten tyytyväinen. Itsellä on ollut tosi hirveitä kokemuksia. Kyllähän pojatkin myyvät itsensä huumemaailman orjaksi, kun siellä on niitä pomoja ja juoksupoikia. Lastensuojelu on pelastanut henkeni, olen tarvinnut sitä.” (Elli 17 v, Kieksi 2025.)

Myös Ylen aamu -keskusteluohjelmassa 17.1.2024 vieraana olleet lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen sekä miltei 30 vuotta lastenkodin ohjaajana työskennellyt Pasi Turkia maalaavat vastaavanlaista kuvaa. Pekkarisen mukaan tyypillisimmin nuoret kokevat seksuaalista väkivaltaa sekä seksin vaihtamista majapaikkaan, ravintoon tai päihteisiin. Reilusti toista tuhatta laitoksista hatkannutta nuorta etsinyt Turkia puolestaan kertoo, että nuoria piilotellaan pääasiassa 20–55-vuotiaiden aikuisten luona, joista jotkut hakevat lapsia ja nuoria sijaishuoltoapaikasta myös rahaa vasten. (Ylen aamu, 17.1.2024.)

Hatkassa-hankkeen moniammatillisessa työpajassa ammattilaiset toivat Turkian tavoin esiin sen, että hatkassa olevia nuoria majoittavia henkilöitä on runsaasti ja sosiaalisen median avulla nuoria houkutellessa yhä enemmän aktiivisesti pois lastensuojelulaitoksista. Nuorten piilotteluun ja majoittumiseen liittyy seksuaalista riistoa ja vastikkeellisuutta ja esimerkiksi ”vastikkeellinen seksi” ja ”sugardaddy” kuuluvat nuorten puheissa käsitteinä. (Haapala ym. 2023, 122.) *Sugar daddy* -käsitteellä tarkoitetaan vapaasti käännettynä vanhempaa, varakkaampaa miestä, joka ylenpalttisesti jakaa lahjoja nuorelle vastineeksi hänen seurastaan tai seksuaalisista palveluksistaan (MOT Oxford Dictionary of English, haettu 2.2.2025). Myös Ylen MOT:n A-Studio selviytyksestä (2018) ilmenee, että alaikäisiä on ollut osallisena sokerideittailussa.

Seksuaalipalvelujen ostaminen 16–17-vuotiaalta on yhtä lailla rikos siinä missä alle 16-vuotiaan seksuaalinen hyväksikäyttö on. Puhuttaessa alaikäisten ”seksin myynnistä” niin ikään vastuutehtaan nuori tapahtuneesta, vaikka vastuu on aina aikuisella, joka nuoren haavoittuvaa asemaa hyväksikäyttää. Erityisesti päihteitä käyttävien nuorten haavoittuvaisuutta tulee korostaa, sillä nuoren riippuvuutta voidaan hyväksikäyttää pakottamalla heidät myymään seksiä lyhentääkseen

päihdevelkaansa tai vaihtamalla seksiä päihteisiin. Päihteidenkäyttäjien lisäksi erityisen alttiita hyväksikäytölle ovat psyykkisesti sairaat tai kehitysvammaiset tytöt (Kervinen & Ollus 2019, 54–56.) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (2023) vastikkeellisesta seksistä selviytymiskeinona korostuu yhä enemmän pääkaupunkiseudulle muualta Suomesta muuttaneet sekä maa-hanmuuttajataustaiset nuoret. Selvityksen aineiston perusteella myös poikien osuus vastikkeellisen seksin myyjinä on lisääntynyt. (Katisko & Laine 2023.)

5.2 Vastikkeellisuuden yhteys ihmiskauppaan

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) tekemässä selvityksessä (2019) lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta ihmiskaupasta Suomessa, hatkassa olevat nuoret on nostettu yhdeksi ihmiskaupalle alttiiksi ryhmäksi. Selvityksen mukaan omilla teillään olevat nuoret ovat alttiita erinäiselle hyväksikäytölle ja kiristykselle, mikä voi johtaa ihmiskaupan kaltaisiin tilanteisiin. Selvitykseen osallistuneet haastateltavat muun muassa pohtivat sitä, milloin edellä kuvatun kaltainen hyväksikäyttö muuttuu tai olisi luokiteltavissa ihmiskaupaksi. Haastateltavat myös nostivat huolenaiheeksi sen, miten hatkassa olevia nuoria mahdollisesti pakotetaan prostituutioon ja miten huonosti lapsia sekä nuoria ylipäätään tunnistetaan ihmiskaupan uhreiksi. (Kervinen & Ollus 2019, 43, 55–56.)

Ihmiskaupasta on kyse, kun rikosentekijä saattaa uhrinsa alisteiseen asemaan ja hyväksikäytön kohteeksi, jotta hän voisi saada uhrista taloudellista tai muuta hyötyä. Rikosentekijä pyrkii kontrolloimaan uhria niin, ettei hän voi irtautua tilanteesta. (Ihmiskauppa 2023.) Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen toteaa, että hatkaamisen vastikkeellisuuden ilmiöön liittyy usein järjestäytyntä rikollisuutta, joiden jäljille on päästy, kun nuorten raiskauksista on tehty rikosilmoituksia. Pekkarisen mukaan kokonaisia pedofiilirinkejä on jäänyt kiinni Suomessa tämän tyyppisten ilmiöiden ympäriltä. (De Fresnes, Yle 17.1.2024.)

Ihmiskauppa edellyttää aina hyväksikäyttötarkoituksen, joka kuvatun vastikkeellisuuden kaltaisissa tilanteissa on ilmeistä. Viranomaiset eivät kuitenkaan välttämättä näe tilannetta ihmiskauppana, mikäli hyväksikäyttöön ei liity kolmatta osapuolta. Nuori ei välttämättä itsekään ymmärrä hyväksikäyttäjän tavoitetta, mikä toisaalta selittyy itsesuojelulla, sillä hyväksikäytön myöntäminen voi olla nuorelle vaikeaa. Hyväksikäyttäjät myös hyödyntävät heikentynyttä omanarvontunnetta, joka nuorella saattaa olla. Hyväksikäyttö kuitenkin perustuu luottamuksellisen suhteen väärinkäytölle ja sitä usein edeltää pitkälinen luottamuksen rakentaminen. Tällöin kyse on suunnitelmallisesta ja tarkoitushakuisesta hyväksikäytöstä. (Kervinen & Ollus 2019, 55–56.) Myös ihmiskaupparikostutkintaryhmän rikosylikomisario Hannu Kortelainen tunnistaa kasvaneen ihmiskaupan riskin, jos karkumatalla pitää löytää yönsijaa tai rahaa (Virranniemi & Kinnunen, Yle 17.10.2023).

Nuoren majoittamisesta parin kuukauden ajalta saatetaan periä maksua, jolloin voi muodostua velkasuhde, jonka varjolla nuorta voidaan kiristää tekemään rikollisia asioita, joita hän ei olisi halukas tekemään. Selvityksen mukaan rikolliseen toimintaan pakottamista on tapahtunut Suomessa sellaisissa yhteyksissä, joissa nuori on esimerkiksi pakotettu varastelemaan tai myymään tai välittämään huumeita (Kervinen & Ollus 2019, 55). Kuitenkin esimerkiksi vuoden 2023 ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän vuosikatsauksesta ilmenee, että vain alle 5 rikolliseen toimintaan pakotettua henkilöä on ohjautunut auttamisjärjestelmään ja niistä tapauksista osa on lisäksi tapahtunut ulkomailla (ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023). Nuorten tunnistami-

nen ihmiskaupan uhreiksi on heikkoa ja heitä ohjautuu vain vähän ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään (Kervinen & Ollus 2019, 8). Silti lastensuojelun sijaishuollosta hatkanneiden nuorten kokemukset antavat viitteitä siitä, että heihin kohdistuu ihmiskauppaa ja sen kaltaista hyväksikäyttöä, joka jää viranomaisilta tunnistamatta (Rikoksentorjuntaneuvosto & Oikeusministeriö 2024).

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja HEUNI:n selvityksessä haastateltavat muun muassa kertoivat, että majoituksensa ja elämisensä maksaakseen nuori saattaa joutua erinäisten vaatimusten ja painostuksen kohteeksi, jolloin nuoria kiristetään jatkamaan rikoskierrettä sen uhalla, että hyväksikäyttäjät uhkaavat paljastaa nuoren teot viranomaisille. Eräs haastateltava kuvasi kahden valtaväestöön kuuluvan nuoren tarinaa, jossa heidät oli pakotettu maksamaan rikoksia tekemällä kuvitteellista velkaa tekaistun velkasuhteen perusteella uhkaamalla nuoria sekä heidän perheitään väkivallalla. (Kervinen & Ollus 2019, 66.) Hatkassa-raportin tulosten mukaan 277 nuoresta vastaajasta 38 % kertoi tehneensä itse rikoksia hatkansa aikana. Vastaavasti kyselyyn vastanneista 459 poliisista, 244 sosiaalityöntekijästä ja 609 lastensuojelulaitoksen (sijaishuoltopaikan) työntekijöistä yli 90 % oli nähnyt nuoren tekevän itse rikoksia hatkansa aikana. (Haapala ym. 2023, 115, 117.)

Kyselyssä vastaajaryhmiltä kysyttiin myös heidän kokemuksiaan ja näkemyksiään järjestelmällisestä ja rikollisesta toiminnasta aikuisten taholta nuoria kohtaan hatkoilla. Kysymykset oli muokattu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän verkkosivuille kootuista kysymyksistä, joita voidaan hyödyntää ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa (Ihmiskauppa 2023). Hatkassa-hankkeen kyselyssä ei kuitenkaan käytetty ihmiskauppa-käsitettä. Nuorten vastaajaryhmän kyselytulosten mukaan kahdella kolmanneksella hatkanneista nuorista oli kokemusta rikollisesta ja järjestelmällisestä toiminnasta hatkassa olemisen aikana. Nuoret olivat joutuneet pelkäämään oman tai läheistensä turvallisuutensa puolesta, heitä oli kielletty kertomasta hatkan aikana tapahtuneista asioista, heitä kohtaan oli kohdistettu väkivaltaa tai heidät oli uhattu paljastaa viranomaisille. Hatkalaisten asunnottomuutta oli myös käytetty hyväksi saadakseen nuoret tekemään jotain sellaista, jota he eivät olisivat halunneet tehdä. (Haapala ym. 2023, 115–119.)

Kyselyyn vastanneista nuorista kuusi prosenttia kertoi, että he ovat hatkansa aikana olleet velkaa sellaisille henkilöille, jotka ovat painostaneet heitä toimimaan oman tahtonsa vastaisesti. Hatkassa-hankkeen työpajassa myös ammattilaiset nostivat esiin vastikkeellisuuden osana rikollista toimintaa, jossa nuoren pitää tehdä rikoksia ansaitakseen esimerkiksi yöpaikan tai rahaa, kuvaillen nuorten olevan ”helppoa ruokaa rikollisille ja jengeille” (Haapala ym. 2023, 115–119, 122). Hatkassa oleva nuori on yhteiskunnassa tietyllä tapaa näkymätön ja kuulumaton ja näin ollen ”oiva kohde” sellaisille aikuisille, jotka ovat valmiita pakottamaan tai kiristämään nuorta tekemään rikoksia. Muun muassa Kieksi kysyy dokumenttisarjassaan eräältä haastateltavaltaan, käyttävätkö aikuiset alaikäisiä myyjä lievempien tuomioiden toivossa, johon haastateltavan vastaus oli ”yleisesti kyllä” (Kieksi 2025, Nuoret huumeidierit).

Työpajojen ammattilaiset olivat myös kohdanneet tilanteita, jossa vanhemmat nuoret myivät nuorempia hatkassa olijoina. Esimerkiksi tyttöjä pidettiin pakotettuina asunnoissa, eivätkä muut nuoret halunneet paljastaa heidän olinpaikkaansa ”vasikoinnin” pelossa. Ammattilaiset pohtivat, että nuorista itsestään saattaa kuitenkin tuntua siltä, että hinta esimerkiksi seksistä tai rikoksista voi olla merkityksetön. Nuorella saattaa olla huonoja kokemuksia sijaishuollosta ja kaltoinkohtelu voi olla osa nuorten arkea ja siten normalisoitunutta toimintaa tai nuori haluaa itse määritellä elämänsä. Nuorella ei näin ollen välttämättä ole tietoja ja taitoja siitä, miten näissä tilanteissa voisi toimia tai ymmärrystä omista rajoista. (Haapala ym. 2023, 122.)

6 Tulokset – Rakenteelliset puutteet

Lapsiasiavaltuutetun Hatkassa-raportin pohjalta tehdyssä jatkoanalyysissä (Kekkonen & Pekkarinen 2024, 35–36) esitetään seitsemän toimenpidesuositusta, jotka tähtäävät hatkaamiseen liittyvän rikollisuuden vähentämiseen. Toimenpidesuositukset ovat lastensuojelulain kokonaisuudistus, sijaishuoltopaikasta luvatta poissa olevaa lasta koskevien viranomaisohjeiden ja -käytäntöjen päivittäminen, vertaissuhteiden turvaaminen, alaikäisten päihde- ja riippuvuuspalvelut, hatkan aikaisten asioiden käsittely, ihmiskaupan ja sen lähirikosten tunnistaminen sekä lasten tiedon ja oikeusturvan varmistaminen.

Näistä toimenpidesuosituksista tullaan keskittymään viranomaisohjeiden ja -käytäntöjen päivittämisen osalta nuorten etsimiseen ja kiinniottoon liittyviin kysymyksiin sekä ihmiskaupan ja sen lähirikosten tunnistamisen osalta ongelman tunnistamiseen ja tilastointiin liittyviin kysymyksiin, sillä kyseiset toimenpidesuositukset liittyvät lähimmin poliisityöhön.

6.1 Hatkalaisten etsiminen ja kiinniottaminen

Sosiaalitoimea, sijaishuoltopaikkoja, poliisia ja hätäkeskuksia sitoo 26.3.2022 voimaan tullut virka-apu ohjeistus (2022), jossa määritellään kriteerit sille, kuinka aktiivisesti poliisi voi alkaa etsimään laitoksesta hatkaava nuorta. Hätäkeskus puolestaan päättää, ryhtyykö poliisi etsimään lasta viipymättä vai vaatiiko tilanne normaalia virka-aputehtävää, annettujen relevanttien taustatietojen perusteella. Tällainen on esimerkiksi tieto lapsen aiemmasta itsetuhoisesta käyttäytymisestä. Jos akuuttia vaaraa ei katsota tilanteessa olevan, kyseeseen tulee poliisin lastensuojelulle antama virka-aputehtävä. Tässä tilanteessa poliisin toimivaltuudet ovat rajallisempia (ei voi esimerkiksi voimaa käyttäen murtaa asunnon ovea, jonka sisällä tiedetään lapsen olevan) ja poliisi vain turvaa sosiaaliviranomaisen toimintaa. (Lähteenmaa & Saarholm 2024, 53–54.) Myöskään ellei tilanne täytä kadonnutta lasta koskevan hälytystehtävän kriteereitä lapseen kohdistuvan konkreettisen ja akuutin henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran vuoksi, ei hatkassa olevan puhelinta saa paikantaa (Virka-apuohjeistus 2022).

Sosiaalityöntekijä tai lastensuojelulaitoksen työntekijä ei saa kajota nuoreen fyysisesti muutoin kuin enintään autossa, matkalla laitokseen: lyhytaikaisesti kiinni pitämällä, jos nuori on vaarassa vahingoittaa itseään tai muita (LSL 69 a §). Lapsiasiavaltuutettu Pekkarisen (De Fresnes, Yle 17.1.2024) mukaan on ristiriitaista, että vaikka ammattilaisilla on samanaikaisesti velvollisuus etsiä hatkassa olevaa lasta, ei heillä ole oikeutta ottaa tätä kiinni. Lainsäädännössä on yleinen kiinniotto-oikeus, kun joku syyllistyy rikokseen, mutta ammattilaiset eivät saa ottaa kiinni lasta, joka on heidän vastuullaan tai vaarassa päätyä rikoksen uhriksi tai tekijäksi. Lapsi pitäisi saada puhumalla suostuteltua takaisin. Yksi lapsiasiavaltuutetun ehdottamista toimenpidesuosituksista onkin lastensuojelulain muuttaminen niin, että ammattilaisilla olisi mahdollisuuksia ottaa hatkassa oleva lapsi kiinni. (De Fresnes, Yle 17.1.2024.)

Nuoren etsimisen ja kiinniottamisen problemaattisuudesta puhuu myös lastenkodin ohjaaja Pasi Turkia Yle Radion Sunnuntaivieras -podcastissa (Sunnuntaivieras, 1.12.2024). Nykyisen lastensuojelulain mukaan yksiköiden pitää itse etsiä lapsia, johon heillä ei kuitenkaan ole tarvittavia resursseja. Kun lapsi hatkaa, lain mukaan etsinnät on aloitettava viipymättä. Turkian mukaan laitoksessa työskentelee listalla 10 työntekijää, joista osa on vapaalla. Työntekijät eivät tiedä mihin

lähteä etsimään, jolloin toiminta on päämäärätöntä. Etsitään, koska on pakko, vaikkei ymmärrystä tai osaamista ole. Etsintätyön tehtyään, työntekijät eivät saa ottaa nuorta laitoksen ulkopuolella kiinni. On oltava yhteydessä sosiaalipäivystykseen, joka mahdollisesti tekee kohdennetun virka-apu pyynnön. Ensin työntekijöiden on kuitenkin käytävä itse kokeilemassa, että lähtisikö nuori vapaaehtoisesti. Turkia kuvaa tilannetta ”piiloleikkinä” ja peräänkuuluttaa, että lastensuojelun työntekijät aidosti tarvitsevat poliisin apua, jota ei toisinaan saada. Turkia nostaa esille myös, että hän joutuu työssään käyttämään välillä luotiliiviä. Hakiessaan hatkanneita nuoria takaisin laitokseen, Turkia on joutunut työuransa aikana kohtaamaan fyysistä väkivaltaa ja aseellista uhkaa. (Eml.)

Hatkanneiden nuorten voidaan kerätyn tiedon perusteella olettaa olevan vaarassa, sillä hatkaamiseen liittyy vakavia riskejä, eikä hatkaamisesta voi vastuuttaa nuoria itseään. Nuoret on lähtökohtaisesti arvioitu olevan vaarassa ja suojelun tarpeessa huostaanottopäätöksen perusteella (LSL 40 §), joten hatkaaminen ei ole nuoren syy tai puhtaasti oma valinta. Tästä syystä heitä tulisi myös kohdella kadonneina henkilöinä ja aktiivista etsintää vaativina. (Haapala ym. 2023, 191.)

6.2 Ongelmia tunnistamisessa ja tilastoinnissa

Hatkassa-hankkeen yhteiskehittämistilaisuudessa esitettiin kysymys siitä, miten omaehtoisena voidaan esimerkiksi pitää 11-vuotiaan käymää huumekauppaa. Samaten nuorisotyöntekijät nostivat työpajassa esille sen, ettei hatkaamiseen liittyen tunnisteta ihmiskauppaa tai siitä edes keskustella. Ammattilaisten mukaan myös poikiin kohdistuva erityisesti seksuaalinen hyväksikäyttö jää vielä tyttöjä enemmän pimentoon. Kyselytutkimukseen osallistunut nuoren läheinen kertoi avovastauksessaan, ettei nuoriin kohdistunut rikollinen toiminta välttämättä johda mihinkään seuraamuksiin tai niitä ei tutkita, elleivät läheiset itse ole aktiivisia asiassa. Suurimmalla osalla ammattilaisista oli tietoa tapauksista, joissa nuoret olivat kohdanneet järjestelmällistä ja rikollista toimintaa hatkansa aikana. Vastaajaryhmistä poliisien vastaukset erottuivat muista useammassa kohdissa siten, että vastausprosentit olivat muita ammattiryhmiä pienempiä. (Haapala ym. 2023, 120–122).

Poliisit puolestaan pohtivat työpajassa hatkaamiseen liittyvää piilorikollisuutta siitä näkökulmasta, ettei nuori välttämättä halua tehdä rikosilmoitusta, vaikka hän olisikin hatkoilla joutunut rikoksen uhriksi. Yhtenä syynä nähtiin se, ettei nuori välttämättä luota viranomaisiin tai viranomaissysteemiin. (Haapala ym. 2023, 122.) Myös lapsiasiavaltuutettu Pekkarisen mukaan nuorten rangaistuksen pelko voi haitata rikosten selvittämistä, ja toisaalta pidentää ja lisätä hatkaamista. Entinen lastensuojelukodin asukas Meri Karhunen puolestaan ehdottaa hatkaajien turvallisuuden parantamiseksi nimettömän ”Hatka-chatin” perustamista. Karhusen mukaan nuoret uskaltaisivat kysyä chatissa neuvoa helpommin joutuessaan vaikeuksiin, ilman pelkoa siitä, että joku soittaa viranomaisille. (De Fresnes, Yle 17.1.2024.)

Oikeusministeriön selvityksessä (2023) nostetaan myös esille, että Rikosuhripäivystyksen kokemuksen mukaan erityisesti hatkaavien nuorten kohdalla nuoria saatetaan pakottaa tekemään rikoksia. Selvityksen mukaan sama henkilö on saattanut sekä joutua ihmiskaupan uhriksi että syyllistyä oma-aloitteisesti itse rikoksiin. Monissa tapauksissa näin on saattanut käydä useiden eri poliisilaitosten alueilla. Tämän vuoksi alaikäisten tekemiä rikoksia tutkiessa tulisikin ottaa huomioon tämä näkökulma, jolloin mahdollisia hyväksikäyttö- ja ihmiskauppatakauksia voisi tutkinnan yhteydessä paljastua. (Pihlaja & Piipponen 2023, 68.)

Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston mukaan vuonna 2023 koko maassa oli 933 kadonneisiin henkilöihin liittyvää viranomaistehtävää (Tilastokeskus 2023). Tilasto ei erittele, kuinka moni näistä 933 henkilöstä oli ylipäättään alaikäisiä tai lastensuojelun sijaishuollosta hatkanneita. Isoniemen (2019, 114) tutkimuksessa ilmeni myös, että luvattomia poissaoloja tai katoamisia on toistuvasti kirjattu samanaikaisesti sekä virka-apuna lastensuojeluviranomaiselle että kadonneena henkilönä poliisiasiain tietoasiainjärjestelmään (PATJA). Lisäksi hatkassa olevien nuorten itse tekemien rikosten tarkkaa osuutta ei tiedetä tilastoinnin puutteen vuoksi (Lähteenmaa & Saarholm 2024, 49). Ongelmallista onkin, ettei hatkaamista systemaattisesti tilastoida ja näin ollen myöskään hatkan aikaisista ihmiskaupan kaltaisista tilanteista tai sen lähirikosten määristä ei ole minkäänlaista tilastotietoa.

7 Hatkaamisen muut vaarat

Aiemmissa ”Tulokset”-lukuissa on selvitetty, mitkä ovat hatkaamiseen johtavia tekijöitä, miten vastikkeellisuus näkyy hatkaamisessa, mikä on vastikkeellisuuden yhteys ihmiskauppaan sekä minkälaisia rakenteellisia puutteita ilmiöön liittyy. Ilmiön vaarallisuuden ymmärtämiseksi on kuitenkin tarpeen tiedostaa, mitä muita vaaroja hatkaamiseen liittyy, minkä vuoksi niitä käsitellään seuraavaksi lyhyesti.

Rikoksen uhriksi joutuminen ei ole ainoa vaara, jonka nuori saattaa hatkansa aikana kohdata. *Hatkassa*-raportin kyselyn avovastauksista ilmeni, että nuoret olivat hatkansa aikana kohdanneet muun muassa hypotermiaa, eriasteisia paleltumia, ahdistusta, yliannostuksia, ja osa oli vahingossa vahingoittanut itseään päihteiden vaikutuksen alaisena (Haapala ym. 2023, 116). Fyysisen vahingoittumisen lisäksi päihteiden käyttö voi aiheuttaa nuorelle myös psyykkisiä muutoksia, kuten muutoksia persoonallisuudessa, mielialan laskua, mielenkiinnon vähenemistä, vetäytymistä perhesuhteista sekä nopeita mielialan vaihteluita (Tacke 2006, 139).

Lisäksi kyselytutkimuksen 277 nuoren vastaajaryhmästä kuusi prosenttia tiesi jonkun toisen nuoren kuolemasta hatkan aikana. Vastaava prosenttiluku kyselyyn vastanneiden poliisien sekä sosiaaliryhmien ja lastensuojelulaitoksessa työskentelevien ammattilaisten keskuudessa oli 14–25 %. Osalla nuorista oli myös jokin psyykinen tai fyysinen sairaus, johon heillä ei kuitenkaan ollut lääkkeitä mukana tai saatavilla hatkansa aikana (Haapala ym. 2023, 115, 117). Karut olosuhteet ja päihteiden käyttö yhdessä rikollisuuden rinnalla ilmentävät hatkaamisen todellista vaarallisuutta niin nuoren henkiselle kuin fyysiselle terveydelle. Pahimmassa tapauksessa hatkaaminen voi johtaa – ja on johtanut – nuorten kuolemaan (Eml., 188).

8 Johtopäätökset

Tutkimuksessa saatujen tulosten mukaan hatkaamiseen johtavat sekä nuoren kehitysvaiheeseen kuuluvat impulsiivisuus ja riskinottoalttius että sijaishuolto paikan olosuhteet, jotka voivat joko edistää tai estää hatkaamista. Osalla nuorista hatkaaminen on hetkellinen impulssiteko, kun taas toisilla siihen liittyy syvempiä syitä, kuten vapauden kaipuuta, halua tavata läheisiä tai kokemuksia eristyneisyydestä. Lisäksi nuori, joka tuntee olevansa osa yhteisöään ja tulevansa kuuluksi, kokee vähemmän tarvetta hatkaamiselle. Kohtuuttomalta tuntuvat rajoitukset voivat puolestaan aiheuttaa nuorille kokemuksen siitä, ettei heillä ole muuta keinoa hallita elämäänsä kuin

hatkata. Kuitenkin nuoren itsesäätelytaitojen kehittämisessä tukeminen parantaa nuoren kykyä käsitellä äkillistä toimintapakkoa hatkata.

Tulosten perusteella tulisi keskittyä erityisesti nuorten kohtaamiseen. He tarvitsevat aikuisia, jotka kuuntelevat heitä ja tarjoavat ymmärrystä sekä konkreettista tukea arjessa. Nuorten kokemukset lastensuojelulaitoksessa asumisesta vaihtelevat, ja niihin vaikuttaa ratkaisevasti henkilökunnan vuorovaikutustaidot sekä laitoksen toimintakulttuuri. Näin ollen laitosisolosuhteiden ja nuorten yksilöllisten tarpeiden huomioiminen voisi vähentää hatkaamista ja lisätä nuorten hyvinvointia sijaishuollossa. Lisäksi laitosten rajoitustoimenpiteitä tulisi arvioida siten, etteivät ne aiheuta nuorille tarpeetonta kokemusta siitä, ettei heitä kohdella oikeudenmukaisesti.

Vastikkeellisuuden yhteys ihmiskauppaan ilmenee tutkimuksen tuloksissa selvästi nuorten havoittuvuuden hyväksikäytön kautta. Hatkassa olevat nuoret voivat joutua osaksi laajempaa rikollista verkostoa, jossa heitä pakotetaan myymään itseään tai tekemään rikoksia, joita he eivät halua tehdä, esimerkiksi velkasuhteilla kiristämällä tai väkivallalla uhkaamalla. Tulosten mukaan erityisesti vastikkeellisuuden ja kaupallisen seksuaalisen hyväksikäytön välillä on selkeä yhteys, mutta vaikka kuinka tilanne esitettäisiin vastikkeellisena, alle 18-vuotiaiden kohdalla kyseessä on aina rikos. Johtopäätöksenä on, että tällaisissa tilanteissa vastikkeellisuus ei ole valinta, vaan se on seurausta nuorten ajautumisesta pakon tai selviytymisen vuoksi hyväksikäyttöön. Vastikkeellisuus ei tee tilanteista hyväksyttävää, sillä nuorelle ei ole annettu realistista mahdollisuutta kieltäytyä.

Rakenteellisten puutteiden osalta keskeisimmät tulokset liittyvät hatkanneiden nuorten kiinniottoon ja suojelemiseen. Nykyinen lainsäädäntö asettaa ristiriitaisia velvollisuuksia lastensuojelun ammattilaisille: heidän tehtävänä on etsiä hatkassa olevia nuoria, mutta heillä ei ole oikeutta ottaa heitä kiinni tai estää heidän liikkumistaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että vaikka nuoren tiedetään olevan vaarassa joutua esimerkiksi hyväksikäytetyksi tai pakotetuksi rikolliseen toimintaan, viranomaisilla ei ole riittäviä keinoja puuttua tilanteeseen ajoissa. Päätelmänä on, että nykyjärjestelmä ei riittävällä tavalla tunnista tai torju niitä riskejä, joita hatkassa olevat nuoret kohtaavat, mikä näkyy useilla eri tasoilla viranomaiskäytännöistä tilastointiin ja palvelujärjestelmän toimivuuteen.

Aineistosta saatujen tulosten mukaan ammattilaisten näkemys on, ettei ihmiskauppaa oteta riittävästi huomioon osana hatkaamiseen liittyvää ilmiötä. Hatkaamista ei systemaattisesti tilastoida, eikä ole tarkkaa tietoa siitä, kuinka moni hatkanneiden nuorten kohtaamista rikoksista liittyy ihmiskauppaan. Koska poliisi ja lastensuojelu kirjaavat tietoja eri järjestelmiin ja käytännöt vaihtelevat, kokonaiskuvaa hatkaamisen ja rikollisuuden yhteyksistä ei pystytä hahmottamaan. Tämä vaikeuttaa sekä ennaltaehkäisevien toimenpiteiden suunnittelua että rikosten selvittämistä. Tuloksissa myös luottamuspula viranomaisia kohtaan nousi esille merkittävänä esteenä. Nuoret eivät välttämättä halua kertoa kokemistaan rikoksista tai hyväksikäytöstä, koska pelkäävät seurauksia, kuten rangaistuksia tai pakkopalauttamista laitokseen. Näin ollen puutteet tilastoinnissa ja ilmiön tunnistamisessa vaikeuttavat hatkanneiden nuorten suojelua ja voivat johtaa siihen, että he päätyvät toistuvasti hyväksikäytön ja rikosten uhreiksi.

Kaiken kaikkiaan hatkaamisen, vastikkeellisuuden ja ihmiskaupan yhteyteen liittyy rakenteellisia puutteita, jotka näkyvät viranomaiskäytännöissä, lainsäädännössä, tunnistamisessa, tilastoinnissa ja nuorten luottamuksessa järjestelmää kohtaan. Näiden ongelmien ratkaiseminen vaatisi

tutkimuksen tulosten mukaan lainsäädännön uudistamista, viranomaisten toimivallan selkeyttämistä ja tehokkaampia keinoja nuorten suojeluun. Tutkimuksen tärkeimmät havainnot liittyvät kuitenkin nuorten haavoittuvuuteen ja siihen, miten viranomaiset eivät aina tunnista hatkassa olevien nuorten altistumista hyväksikäytölle tai mahdollisesti ihmiskaupalle. Loppupäätelmänä onkin se, että hatkassa olevat nuoret saattavat jäädä tietyllä tapaa näkymättömiksi, ja heidän kokemansa hyväksikäyttö ei aina saa riittävää huomiota. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää käytännön työssä nuorten suojelemiseksi ja heidän tilanteensa tunnistamiseksi. Viranomaisten ja ammattilaisten kouluttaminen tunnistamaan hyväksikäytön merkit ja puuttumaan niihin ajoissa voisi estää nuorten joutumisen ihmiskaupan kaltaisiin tilanteisiin ja tarjota heille parempia vaihtoehtoja selviytyä.

9 Pohdinta

9.1 Tutkimuksen arviointia

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuuden pääasiallisena kriteerinä voidaan pitää itse tutkijaa, ja luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia eikä pelkästään tuloksia. Todennukaisessa luotettavuuden näkemyksessä arvioidaan, kuinka pätevästi tutkimustekstissä kuvataan tutkittua kohdetta. Aineiston luotettavuus on näin ollen eri asia kuin siitä tehtävien päätelmien luotettavuus (Eskola & Suoranta 1998, luku Luotettavuus ikkunana todellisuuteen). Luotettavuuden kriittisen arvioinnin kannalta onkin olennaista puntaroida tiedonhankintametodien ja tutkimuskysymysten välistä suhdetta. Tämän opinnäytetyön luotettavuuden kannalta keskeinen kysymys on, kuinka pätevästi dokumenttianalyysin kautta saavutettu aineisto tosiasiallisesti kuvailee hatkaamisen, vastikkeellisuuden ja ihmiskaupan kosketuspintaa toisiinsa. Vaikkakin dokumenttianalyysi mahdollistaa monitasoisen kokemusten ja merkitysten tarkastelun, syvälinen ymmärrys näin vahvasti piilorikollisuudesta kysymyksessä olevasta ilmiöstä on realistisesti saavuttamattomissa oleva tavoite.

Dokumenttianalyysissa lähdekritiikki on välttämätön analyysin luotettavuustarkastelussa, sillä menetelmässä käytetään myös muuta kuin vertaisarvioimatonta tieteellistä tietoa (Anttila 2014, luku Dokumenttiaineisto). Koska vertaisarvioimattomat lähteet eivät ole käyneet läpi tieteellistä tarkastelua, niiden perusteella tehdyt päätelmät eivät välttämättä ole laajasti sovellettavissa tai toistettavissa. Tämä rajoitettu yleistettävyyden pyrittiin huomioimaan käyttämällä opinnäytetyön teossa triangulaatiota, eli eri lähteiden vertaamista keskenään, jossa päätelmien tueksi haettiin useita samansuuntaisia lähteitä. Ilman vertaisarvioitua tutkimusta voi kuitenkin olla vaikeampi arvioida, onko tieto esimerkiksi yleistettävissä muihin tilanteisiin, sekä tiedon merkitys voi vaihdella kontekstista riippuen.

Osa dokumenttiaineistosta saattaa myös olla niin kutsuttua sekundaariaineistoa, joka on syytä erottaa primääriaineistosta. Nämä aineistot ovat usein jo muokattuja ja sisältävät kirjoittajan omia luokitteluja ja määrittelyjä. Niiden käyttö voi olla ongelmallista, jos niitä hyödynnetään suoran aineistonkeruun sijasta, sillä kirjoittajan omat arvot ja maailmankuva voivat vaikuttaa asian esitystapaan (Anttila 2014, luku Dokumenttiaineisto). Opinnäytetyötä tehdessäni pyrin parhaani mukaan selvittämään alkuperäisiä lähteitä varmistaakseni aineiston luotettavuuden. Vaikka pitkälti koin onnistumisia asian suhteen, jouduin myös aika ajoin turvautumaan sekundaariaineistoon alkuperäislähteiden saatavuusongelmien vuoksi. Osa havittelemastani tiedosta sijaitti joko

maksumuurin takana tai sellaisissa tietokannoissa, joihin minulla ei ollut pääsyoikeutta. Opinnäytetyössä pyrittiin soveltamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) hyvää tieteellistä käytäntöä, pyrkimällä noudattamaan tieteellisen tutkimuksen kriteereitä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmien valinnassa sekä käyttämisessä. Käytännön tasolla tämä näkyi esimerkiksi siinä, että aineistoon valikoitui mahdollisimman luotettavia lähteitä, kiinnittämällä huomiota lähdeviittausten oikeellisuuteen sekä tarkastelemalla tehtyä työtä kriittisesti.

Laadullisen tutkimuksen periaatteellisena lähtökohtana on tutkijalähtöisyys, jossa tutkija tutkimusasetelman luojana ja tulkitsijana suodattaa aineiston omien yksilöllisten havaintojensa ja näkemyksensä kautta, jättäen tutkimukseen väkisinkin tutkijan oman kädenjäljen. Näin ollen laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tuleekin painottaa sisäistä johdonmukaisuutta, eli koherenssia (Tuomi & Sarajärvi 2018, 160, 163). Omat harjoitteluajaiset havaintoni siitä, miten hatkalaisten tilanteita hoidettiin eri viranomaisten toimesta, vaikuttivat kiistattomasti työni tuloksiin. Suodatin aineistoa oman näkemykseni kautta, jolloin huomasin herkemmin myös sellaisia tuloksia, jotka puolsivat omaa näkemystäni. Opinnäytetyön tavoitteena ei kuitenkaan ollut tuottaa absoluuttista totuutta tai pyrkiä täydelliseen objektiivisuuteen, eikä se olisi tosiasiallisesti ollut mahdollista-kaan.

Opinnäytetyön rakenne kävi läpi useita muodonmuutoksia ennen kuin se sai lopullisen muotonsa. Erityisesti dokumenttianalyysin aineiston järjestäminen oli haasteellista ja aikaa vievää, sillä materiaalia oli saatavilla hajanaisesti lukuisista eritasoista ja -muotoisista lähteistä. Aiheen rajaus piti selkeyttää itselle useaan otteeseen, jotta opinnäytetyö ei lähtisi käsittelemään liian monia eri suuntia. Koin vaikeaksi päästää irti aineiston työstämisestä ja uudelleenkirjoittamisesta. Lopulta oli vain hyväksyttävä työn lopullinen muoto. Nämä haasteet näkyivät myös aika- ja tululutuksessa, vaikka tavoitteeni ei ollut saada opinnäytetyötä mahdollisimman valmiiksi. Koen opinnäytetyön onnistumisen kuitenkin määrittyvän ennemmin sillä, saako lukija työstä uutta tietoa tai kokeeko hän siinä esitetyt näkemykset perustelluiksi.

9.2 Uusia tutkimusaiheita

Tässä opinnäytetyössä hatkaamiseen liittyvää vastikkeellisuutta ja sen yhteyttä ihmiskaupaan on tutkittu keräämällä jo olemassa olevia dokumentteja. Kuitenkin toisenlaisella lähestymistavalla, kuten suorittamalla haastatteluita ihmiskaupan parissa työskentelevien viranomaisten kanssa, olisi mahdollista saada yksilöllisempiä näkökulmia ilmiöön. Esimerkiksi ammattilaisten arviot siitä, kuinka paljon hatkaamisen yhteydessä tapahtuvaa ihmiskauppaa tosiasiallisesti esiintyy, voisivat tuoda arvokasta lisätietoa. Tulevaisuudessa tulisikin selvittää tarkemmin hatkaamisen ja ihmiskaupan välistä yhteyttä.

Suomessa ihmiskaupan uhrien virallinen tunnistaminen tapahtuu ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän kautta, joka toimii Maahanmuuttoviraston (Migri) yhteydessä. Auttamisjärjestelmään ja ihmiskaupan uhrien tunnistamisprosessiin liittyen on havaittu rakenteellisia haasteita erityisesti suhteessa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin (Lampela & Ruuska 2021, 4). Toinen mahdollinen jatkotutkimusaihe voisikin olla se, miten ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän ja viranomaisten yhteistoimintaa voitaisiin tehostaa. Tällainen tutkimus palvelisi myös ennaltaehkäisevän toiminnan näkökulmasta poliisityötä ja olisi käytännön hyödyksi eri toimijoille.

Tulevaisuus näyttää, miten hatkaamiseen ja siihen liittyviin vakaviin ongelmiin saadaan puututtua. Onnistuvatko lapsiasiavaltuutetun ehdottamat toimenpidesuosituksset kitkemään ilmiötä, vai

lisääntyvätkö nuorten hatkan aikaiset väkivaltakokemukset entisestään? Ihmiskauppa itsessään on jo hyvin vahvasti piilorikollisuutta, puhumattakaan siitä, että ihmiskauppaa tutkittaessa rajattaisiin uhrin koskemaan vain sijaishuollosta luvattomasti poistuneita. Ilmiön marginaalisuus tekee siitä haastavan tutkimuskohteen, mutta toisaalta vähäinen tutkimus tarjoaa aiheesta kiinnostuneille mahdollisuuden tuottaa uutta tietoa.

LÄHTEET

Anttila, P. 2014: Dokumenttianalyysi. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta. Metodix-verkkójulkaisu. Luettavissa: <https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#9.2.4%20Dokumenttianalyysi>. Luettu 29.1.2025.

APA Dictionary of Psychology 2018a: impulse. American Psychological Association. Päivitetty 19.4.2018. Haettu 20.1.2025 osoitteesta: <https://dictionary.apa.org/impulse>.

APA Dictionary of Psychology 2018b: impulsive. American Psychological Association. Päivitetty 19.4.2018. Haettu 20.1.2025 osoitteesta: <https://dictionary.apa.org/impulsive>.

APA Dictionary of Psychology 2018c: neuropsychology. American Psychological Association. Päivitetty 19.4.2018. Haettu 20.1.2025 osoitteesta: <https://dictionary.apa.org/neuropsychology>.

De Fresnes, T. 2024: ”Väkivalta on niin normaalia”, ettei sitä pelkää – lastenkodeissa traumaakin voi seurata rangaistus. Uutinen 17.1.2024. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-20069655>. Luettu 20.1.2025.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino. Sisäinen lähde. Luettavissa: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685047>.

Euroopan komissio, Oikeusasioiden pääosasto, Day, L., Cancedda, A., Dimitrova, D., & Gosset, M. 2013: Missing children in the European Union – mapping, data collections and statistics. Publications Office. Luettavissa: <https://data.europa.eu/doi/10.2838/72121>.

Fagerlund, M., Peltola, M., Kääriäinen, J., Ellonen, N. & Sariola, H. 2014: Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset 2013. Lapsiuhritutkimuksen tuloksia. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 110. Tampere, Poliisiammattikorkeakoulu.

Goleman, D. 2014: Aivot ja tunneäly – uusimmat oivallukset (suom. Heiskanen, M). Helsinki, Samsaraa Tasapaino-oppaat.

Haapala, M., Kaijanen, M., Minkkinen, M. & Westerlund, O. 2023: Hatkassa Suomessa – kohti kansallista tilannekuvaa lastensuojelun sijaihuollosta kadonneista lapsista. Pesäpuu ry. Luettavissa: <https://pesapuu.fi/wp-content/uploads/2023/03/HatkassaSuomessa-raportti.pdf>.

Hermanson, E. & Sajaniemi, N. 2018: Nuoruuden kehitys – mitä tapahtuu pinnan alla? Katsaus. Lääketieteellinen Aikakausikirja Duodecim 2018:134(8), 843–849.

Hofstede, G. 2001: Culture’s Consequences – Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. 2nd edition. Thousand Oaks, Sage.

Härkönen, R. 2023: Asiantuntijalta järkyttävä ulostulo: Suomessa ei tunnisteta lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa – vaarassa erityisesti yksi ryhmä. Uutinen 19.3.2023. MTV Uutiset. Luettavissa: <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/asiantuntijalta-jarkyttava-ulostulo-suomessa-ei-tunnisteta-lapsiin-kohdistuvaa-ihmiskauppaa-vaarassa-erityisesti-yksi-ryhma/8654950>. Luettu 23.2.2025.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2023: Ihmiskaupan vuosikatsaus. Luettavissa: <https://ihmiskauppa.fi/wp-content/uploads/2024/02/Vuosikatsaus2023.pdf>.

Ihmiskauppa 2023: Mitä on ihmiskauppa? Luettavissa: <https://ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/>. Luettu 11.2.2025.

Ilola, T. 2000: Lääkäri neuropsykologisten käsitteiden viidakossa. Katsaus. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2000:116(9), 949–954.

Isoniemi, S. 2019: Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Vaasan yliopisto. Johtamisen yksikkö, julkisoikeus. Väitöskirja.

Jarva, V. 2003: Venäläisperäisyys ja ekspressiivisyys suomen murteiden sanastossa. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta, kieli- ja viestintätieteiden laitos. Väitöskirja.

Jessor, R. & Jessor, S.L. 1977: Problem Behavior and Psychosocial Development. A Longitudinal Study of Youth. New York, Academic Press.

Katisko, M. & Laine, E. 2023: Selvitys vastikkeellisesta seksistä selviytymiskeinona. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Kekkonen, O. & Pekkarinen, E. 2024: Hatkassa lapsen silmin. Analyysi lastensuojelun sijaishuollosta luvatta poistuneiden lasten kyselytutkimuksesta. Helsinki, Lapsiasianvaltuutettu. Lapsiasianvaltuutetun toimiston julkaisuja 2024:1. Luettavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165358/Hatkassa%20lapsen%20silmin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

Kervinen, E. & Ollus, N. 2019: Lapsiin ja nuoriin kohdistuva ihmiskauppa Suomessa. Helsinki, HEUNI. Luettavissa: <https://heuni.fi/-/report-series-89#348bff2b>.

Kieksi, S. (ohjaaja) 2025: KIEKSI-dokumenttisarja. YLE Areena. Katsottavissa: <https://areena.yle.fi/1-65849622>.

Kinnunen, H. & Virranniemi J. 2023: Ihmiskauppa ei aina näy päälle: näistä merkeistä tunnistat vaaran merkit. Uutinen 17.10.2023. Luettavissa: <https://yle.fi/a/74-2005529>. Luettu 4.9.2024.

Kotimaisten kielten keskus 2024: hatka. Suomen murteiden sanakirja. Päivitetty 5.6.2024. Haettu 10.2.2025 osoitteesta: https://kaino.kotus.fi/sms/?p=qs-article&sms_id=SMS_5873ac352f5bdcdf5e1f50b61ec95ffb&list_id=1&keyword=hatka&word=hatka.

Kuorelahti, M., Lappalainen, K. & Viitala, R. 2012: Sosioemotionaalinen kompetenssi ja osallisuuden kokemus. Teoksessa Jahnukainen, M. (toim.) 2012: Lasten erityishuolto ja -opetus Suomessa. Tampere, Vastapaino., 277–298.

Lampela, S. & Ruuska, T. 2021: Selvitys ihmiskaupan uhrien turvallisesta ja tuetusta asumisesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 27:2021. Luettavissa: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143486/URN_ISBN_978-952-343-755-5.pdf.

Lehtonen, I. & Télen, J. 2013: Hatkassa – Selvitys nuorten poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen käytännöistä. Helsinki, Lastensuojelun Keskusliitto. Luettavissa: <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Hatkassa.pdf>.

Lähteenmaa, J. & Saarholm, J. 2024: Lastensuojelujärjestelmän pirallinen haaste: hatkaaminen – ja mitä sille voi tehdä? Katsaus. Nuorisotutkimus-lehti 2024:4, 49–57.

MOT Oxford Dictionary of English: sugar daddy. Kielikone Oy. Sisäinen lähde. Haettu 2.2.2025 osoitteesta: https://www.sanakirja.fi/oxford_english/english-english/sugar%20daddy.

Ojala, U. 2023: Hatkassa vaanii vaara – joka vuosi sadat nuoret katoavat sijaishuollosta. Uutinen 28.11.2023. Tehy-lehti. Luettavissa <https://www.tehylehti.fi/fi/toissa/hatkassa-vaanii-vaara-joka-vuosi-sadat-nuoret-katoavat-sijaishuollosta>. Luettu 18.2.2025.

Pehkonen, K. & Mattinen, J. 2018: Sokerideittailussa seksiä saattavat myydä alaikäiset – tältä näyttää piilokamerakuva, kun sugardaddyt tapaavat 23-vuotiasta Elinaa esittävän toimittajan. Uutinen 21.11.2023. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/aihe/a/20-278287>. Luettu 11.2.2025.

Pihjala, S. & Piipponen, J. 2023: Selvitys Rikosuhripäivystyksen asiakkuudessa olevien seksuaaliväkivaltaa kokeneiden ihmiskaupan uhrien tapauksista ja tilanteista. Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita. 23. Helsinki, Oikeusministeriö.

Puusa, A. 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Teoksessa Puusa A. & Juuti, P. (toim.) 2020. Sisäinen lähde. Helsinki, Gaudeamus. Luettavissa: <https://www.elibrary.com/reader/9789523456167>.

Rikksentorjuntaneuvosto, Oikeusministeriö 2024: Hatkaamiseen puuttumisella voidaan estää rikoksia ja väkivaltaa. Haaste-lehti 2024:3. Luettavissa: <https://rikksentorjunta.fi/-/haaste-3-2024-hatkaamiseen-puuttumisella-voidaan-estaa-rikoksia-ja-vakivaltaa>. Luettu 17.2.2025.

Ryan, R.M., & Deci, E. L. 2000: Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. Luettavissa: https://selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_SDT.pdf.

Sarajuuri, J., Ilvonen, T., Koskinen, S., & Paavola, L. 2019: Tunne-elämän ja käyttäytymisen säätelyn muutokset. Teoksessa Jehkonen, M., Saunamäki T. & Hokkanen, L. (toim.) 2019: Kliininen neuropsykologia. 3., uudistettu painos. Helsinki, Kustannus Oy Duodecim.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022: Virka-aputaulukon lukuohje. Luettavissa: <https://stm.fi/documents/1271139/1359574/Lukuohje+virka-aputaulukko.%20pdf/fc955e00-55cd-569e-13dd-25c36672fcff?t=1648191072851.%27>.

Sunnuntaivieras: Lastenkodin ohjaaja Pasi Turkia etsii laitoksista karanneita nuoria henkensä kaupalla. Podcast-tallenne 1.12.2024. YLE Areena. Luettavissa: <https://areena.yle.fi/podcastit/1-72356541>.

Suomen säädöskokoelma. Lapsen oikeuksien yleissopimus. SopS 60/1991. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>.

Tacke, U. 2006: Päihdeongelmat. Teoksessa Laukkanen, E., Marttunen, M., Miettinen, S. & Pietikäinen, M. (toim.) 2006: Nuoren psyykkisten ongelmien kohtaaminen. Helsinki, Kustannus Oy Duodecim.

Tilastokeskus 2023: Rikos- ja pakkokeinotilasto 2023, viranomaisten tehtäviä kunnittain 1980–2023. Luettavissa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_rpk/stat-fin_rpk_pxt_13f7.px/table/tableViewLayout1/.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki, Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023: Hyvä tieteellinen käytäntö (HKT). Luettavissa: <https://tenk.fi/fi/tiedetilppi/hyva-tieteellinen-kaytanto-htk>. Luettu 12.2.2025.

Virka-apuohjeistus 2022: Sijaishuoltopaikasta (perhekoti tai lastensuojelulaitos) luvatta poissa olevaa lasta koskevat käytänteet, kun hänen ei epäillä olevan konkreettisesti vaarassa. Sosiaali- ja terveysministeriö, Poliisihallitus, Hätäkeskuslaitos. Luettavissa: https://stm.fi/documents/1271139/1359574/Virka-aputaulukko_FI.pdf/f5eb11ff-c5e0-3f6d-7b5b-3ed67d3adeb1?t=1648191073479.

Ylen aamu 2024: Hatkaavat nuoret altistuvat monille vaaroille. Keskusteluohjelma 17.1.2024. YLE Areena. Katsottavissa: <https://areena.yle.fi/1-67707450>.